

I Raport

o implementacji i upowszechnianiu

międzynarodowego prawa humanitarnego

w Rzeczypospolitej Polskiej

W dniu 11 grudnia 2008 r. Komisja ds. Międzynarodowego Prawa Humanitarnego powołana na mocy Zarządzenia nr 51 Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 maja 2004 r. (M.P. z 2004 r., Nr 23, poz. 402) podjęła decyzję o opracowaniu raportu otwarcia dotyczącego implementacji i upowszechniania międzynarodowego prawa humanitarnego w Polsce.

Celem raportu jest dokonanie przeglądu ustawodawstwa i praktyki krajowej w zakresie zgodności z normami międzynarodowego prawa humanitarnego. Uzyskane w trakcie prac nad raportem informacje, pozwalają zidentyfikować obszary wymagające podjęcia konkretnych działań, w celu zagwarantowania pełnej implementacji w polskim porządku prawnym międzynarodowego prawa humanitarnego i popularyzacji w społeczeństwie polskim.

Raport powstał w oparciu o kwestionariusz opracowany przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża. Składa on się z 38 punktów i obejmuje najważniejsze aspekty obowiązywania międzynarodowego prawa humanitarnego w Polsce.

Wkłady do raportu opracowane zostały przez właściwe kompetencyjnie resorty - Ministerstwo Sprawiedliwości, Ministerstwo Obrony Narodowej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwo Spraw Zagranicznych oraz Polski Czerwony Krzyż. Koordynację prac nad raportem sprawował Departament Prawno-Traktatowy MSZ.

Podejmując prace nad raportem Rząd RP pragnął podkreślić swoje trwałe zaangażowanie na rzecz upowszechniania międzynarodowego prawa humanitarnego uznając niezwykle istotne znaczenie jego postanowień dla całej społeczności międzynarodowej. Rząd RP jest przekonany, że przestrzeganie międzynarodowego prawa humanitarnego stanowi fundament funkcjonowania współczesnych społeczeństw demokratycznych i jest praktyczną realizacją zasady rządów prawa w stosunkach międzynarodowych.

Dr Andrzej KREMER

Przewodniczący Komisji
ds. Międzynarodowego Prawa Humanitarnego
Podsekretarz Stanu
w Ministerstwie Spraw Zagranicznych

22 maja 2009 r.

1. Najważniejsze wielostronne umowy międzynarodowe dotyczące międzynarodowego prawa humanitarne, które Rzeczpospolita Polska podpisała lub ratyfikowała:

- Konwencja w sprawie okrętów szpitalnych (21 grudnia 1904 r.):
 - 31 października 1921 r. - złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez Rzeczpospolitą Polską (RP),
 - 31 października 1921 r. - wejście w życie w stosunku do RP;
- Konwencja o rozpoczęciu kroków nieprzyjacielskich (18 października 1907 r.):
 - 9 maja 1925 r. - złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
 - 8 lipca 1925 r. – wejście w życie w stosunku do RP;
- Międzynarodowa Konwencja dotycząca praw i obowiązków mocarstw i osób neutralnych w razie wojny lądowej (18 października 1907 r.):
 - 9 lipca 1925 r. – wejście w życie w stosunku do RP;
- Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej (18 października 1907 r.):
 - 9 maja 1925 r. - złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
 - 9 lipca 1925 r. – wejście w życie w stosunku do RP;
- Konwencja o bombardowaniu przez morskie siły zbrojne w czasie wojny (18 października 1907 r.):
 - 31 maja 1935 r. - złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
 - 30 lipca 1935 r. - wejście w życie w stosunku do RP;
- Konwencja o postępowaniu ze statkami handlowymi nieprzyjaciela na początku działań wojennych (18 października 1907 r.):
 - 31 maja 1935 r. - złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
 - 31 lipca 1935 r. - wejście w życie w stosunku do RP;
- Konwencja o przerabianiu statków handlowych na okręty wojenne (18 października 1907 r.):
 - 31 maja 1935 r. - złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
 - 31 lipca 1935 r. - wejście w życie w stosunku do RP;
- Konwencja o pewnych ograniczeniach w wykonywaniu prawa zdobyczy podczas wojny morskiej (18 października 1907 r.):
 - 31 maja 1935 r. - złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
 - 31 lipca 1935 r. - wejście w życie w stosunku do RP;
- Protokół dotyczący zakazu używania na wojnie gazów duszących, trujących lub podobnych oraz środków bakteriologicznych (17 czerwca 1925 r.):
 - 17 czerwca 1925 r. - podpisanie przez RP,
 - 4 lutego 1929 r. - złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
 - 4 lutego 1929 r. - wejście w życie w stosunku do RP;
- Konwencja o określeniu napaści (3 lipca 1933 r.):
 - 3 lipca 1933 r. - podpisanie przez RP,
 - 16 października 1933 r. - złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
 - 16 października 1933 r. - wejście w życie w stosunku do RP;
- Protokół dotyczący przepisów o akcji wojennej łodzi podwodnych, ustalonych w części IV traktatu londyńskiego z dnia 22 kwietnia 1930 r. (6 listopada 1936r.):
 - 20 lipca 1937 r. - złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
 - 20 lipca 1937 r. - wejście w życie w stosunku do RP;
- Porozumienie międzynarodowe w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej (8 sierpnia 1945 r.):
 - 25 września 1945 r. - złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP;
 - 25 września 1945 r. - wejście w życie w stosunku do RP;
- Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa (9 grudnia 1948 r.):
 - 14 listopada 1950 r. – złożenie dokumentu ratyfikacyjnego,

- 12 stycznia 1951 – wejście w życie w stosunku do RP;
- Konwencje Genewskie o ochronie ofiar wojny (12 sierpnia 1949 r.):
 - I Konwencja Genewska o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych,
 - II Konwencja Genewska o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu,
 - III Konwencja Genewska o traktowaniu jeńców wojennych,
 - IV Konwencja Genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny,
- 8 grudnia 1949 r. - podpisanie przez RP,
- 26 listopada 1954 r. - złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
- 26 maja 1955 r. - wejście w życie w stosunku do RP;
- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem Wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego (14 maja 1954 r.):
 - 14 maja 1954 r. – podpisanie przez RP,
 - 6 sierpnia 1956 r. – złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
 - 6 listopada 1956 r. – wejście w życie w stosunku do RP;
- Konwencja o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości (26 listopada 1968 r.):
 - 16 grudnia 1968 r. – podpisanie przez RP,
 - 14 lutego 1969 r. – złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
 - 11 listopada 1970 r. – wejście w życie w stosunku do RP;
- Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz o ich zniszczeniu (10 kwietnia 1972r.):
 - 10 kwietnia 1972 r. – podpisanie przez RP,
 - 25 stycznia 1973 r. – złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
 - 26 marca 1975 r. – wejście w życie w stosunku do RP;
- Konwencja o zakazie używania technicznych środków oddziaływania na środowisko w celach militarnych lub jakichkolwiek innych celach wrogich (10 grudnia 1976 r.):
 - 18 maja 1977 – podpisana przez RP,
 - 8 czerwca 1978 r. - złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP;
 - 5 października 1978 r. - wejście w życie w stosunku do RP;
- Protokół dodatkowy do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I), z dnia 8 czerwca 1977 r.:
 - 12 grudnia 1977 r. - podpisanie przez RP,
 - 23 października 1991 r. - złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP;
 - 23 kwietnia 1992 r. - wejście w życie w stosunku do RP;
- Protokół dodatkowy do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II), z dnia 8 czerwca 1977 r.:
 - 12 grudnia 1977 r. - podpisanie przez RP,
 - 23 października 1991 r. - złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP;
 - 23 kwietnia 1992 r. - wejście w życie w stosunku do RP;
- Protokół dodatkowy do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący przyjęcia dodatkowego znaku rozpoznawczego (Protokół III) z dnia 8 grudnia 2005 r.:
 - 20 czerwca 2006 r.- podpisanie przez RP.
- Konwencja o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki wraz z załącznikami (10 października 1980 r.):
 - Protokół w sprawie niewykrzywialnych odłamków (Protokół I),

- Protokół w sprawie zakazów lub ograniczeń użycia min, min-pułapek i innych urządzeń (Protokół II),
- Protokół w sprawie zakazów lub ograniczeń użycia broni zapalających (Protokół III);
- 10 kwietnia 1981 r. - podpisana przez RP,
- 2 czerwca 1983 r. - złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
- 2 grudnia 1983 r. - wejście w życie w stosunku do RP;
- Dodatkowy Protokół do Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki, sporządzonej w Genewie dnia 10 października 1980 r. (IV Protokół w sprawie oślepiającej broni laserowej) z dnia 13 października 1995 r.:
 - 23 września 2004 r. – złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
 - 23 marca 2005 r. – wejście w życie w stosunku do RP;
- Poprawiony Protokół II w sprawie zakazów lub ograniczeń użycia min, min-pułapek i innych urządzeń zgodnie z poprawkami z dnia 3 maja 1996 r. załączony do Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki, sporządzonej w Genewie dnia 10 października 1980 r.:
 - 14 października 2003 r. – złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
 - 15 kwietnia 2004 r. – wejście w życie w stosunku do RP;
- Konwencja o prawach dziecka (20 listopada 1989 r.):
 - 26 stycznia 1990 r. – podpisanie przez RP,
 - 7 czerwca 1991 r. – złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
 - 7 lipca 1991 r. – wejście w życie w stosunku do RP;
- Międzynarodowa konwencja przeciwko rekrutacji, wykorzystaniu, finansowaniu i szkoleniu żołnierzy najemnych (4 grudnia 1989 r.):
 - 28 grudnia 1990 r. – podpisanie przez RP;
- Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów (13 stycznia 1993 r.):
 - 13 stycznia 1993 r. – podpisanie przez RP,
 - 23 sierpnia 1995 r. – złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
 - 29 kwietnia 1997 r. – wejście w życie w stosunku do RP;
- Konwencja o zakazie użycia, gromadzenia, produkcji i transferu min przeciwpiechotnych oraz o ich zniszczeniu (18 września 1997 r.):
 - 4 grudnia 1997 r. – podpisanie przez RP;
- Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego (17 lipca 1998 r.):
 - 9 kwietnia 1999 r. – podpisanie przez RP,
 - 12 listopada 2001 r. – złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
 - 1 lipca 2002 r. – wejście w życie w stosunku do RP;
- Protokół Fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne (25 maja 2000 r.):
 - 13 lutego 2002 r. – podpisanie przez RP,
 - 7 kwietnia 2005 r.- złożenie dokumentu ratyfikacyjnego przez RP,
 - 7 maja 2005 r. - wejście w życie w stosunku do RP;

2. Istniejąca w RP procedura przyjęcia/zmiany oraz wejścia w życie:

- Konstytucji;
- Umów międzynarodowych;
- Ustaw, dekretów, rozporządzeń, zarządzeń itp.

Rozdział III Konstytucji zawiera uregulowania dotyczące źródeł prawa stanowiąc, iż są nimi: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia. (Ponadto źródłami powszechnie obowiązującego prawa są na obszarze działania organów, które je ustanowiły, akty prawa miejscowego). Są to akty prawne wiążące wszystkich, zarówno organy państwowe, jak też obywateli oraz osoby i podmioty prawne znajdujące się pod jurysdykcją RP.

Przepisy Konstytucji stosowane są bezpośrednio, chyba że Konstytucja stanowi inaczej (art. 8 ust. 2 Konstytucji). Każdy akt prawny obowiązujący w RP musi być zgodny z przepisami Konstytucji. O zgodności ustaw z Konstytucją orzeka stosownie do treści art. 188 Trybunał Konstytucyjny, w trybie uregulowanym ustawą z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, z późn. zm.).

Art. 91 Konstytucji określa miejsce umowy międzynarodowej w systemie źródeł prawa obowiązującego w Polsce. Ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw RP, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie uzależnione jest od wydania ustawy. W przypadku kiedy umowa została ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie, ma ona pierwszeństwo przed ustawą jeżeli nie da się tej ustawy pogodzić z umową. Ratyfikacji podlegają umowy międzynarodowe jeśli dotyczą:

- a) pokoju, sojuszy, układów politycznych lub wojskowych, gdyż ich zawarcie rodzi określone skutki trwale obciążające państwo, dlatego do podjęcia tego rodzaju zobowiązań wymagana jest zgoda reprezentacji narodu, czyli Sejmu i Senatu;
- b) wolności, praw lub obowiązków obywatelskich określonych w Konstytucji, a jest to jedna z gwarancji ich przestrzegania;
- c) członkostwa w organizacji międzynarodowej, co rodzi określone skutki natury zewnętrznej, ale i wewnętrznej, w tym także dla obywateli;
- d) znacznego obciążenia państwa pod względem finansowym, bo w konsekwencji oznacza to zwiększenie obciążeń obywateli;
- e) spraw uregulowanych w ustawie, bo może to oznaczać w konsekwencji zmiany w zakresie obowiązującego ustawodawstwa.

W wymienionych przypadkach Prezydent może dokonać ratyfikacji dopiero po uzyskaniu ustawowego upoważnienia, a więc ratyfikacja tego rodzaju umów międzynarodowych wymaga zgody Parlamentu. Organem upoważnionym do wypowiedzania umowy międzynarodowej jest także Prezydent, który umowy ratyfikowane wypowiada również na podstawie udzielonego mu przez Parlament upoważnienia w formie ustawy.

Szczegółowy tryb zawierania, ratyfikowania i wypowiedzania umów międzynarodowych określony został w ustawie z dnia 14 kwietnia 2000 r. o umowach międzynarodowych (Dz. U. Nr 39, poz. 443 oraz z 2002 r. Nr 216, poz. 1824) .

3. Stosunek pomiędzy prawem krajowym a prawem międzynarodowym

Istotne znaczenie dla określenia wzajemnych relacji ustaw i umów międzynarodowych ma art. 9 Konstytucji, który stanowi, że Rzeczpospolita Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego. Oznacza to, że Parlament w toku swej działalności ustawodawczej związany jest treścią zawartych i ratyfikowanych przez Polskę umów międzynarodowych. Co więcej, z treści art. 9 Konstytucji wynika, że wszystkie akty prawa wewnętrznego powinny być zgodne z całym prawem międzynarodowym rozumianym szeroko, a nie tylko jako umowy międzynarodowe. Konstytucja, określając kompetencje Trybunału Konstytucyjnego, poddała jego kontroli zgodność zawieranych umów z Konstytucją oraz zgodność ustaw z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi.

4. Przekształcenie norm prawa międzynarodowego w prawo krajowe

Zwiążanie przez Polskę umowami międzynarodowymi następuje w trybie ratyfikacji przez Prezydenta RP albo zatwierdzenia przez Radę Ministrów lub poszczególnych Ministrów. Umowy nieratyfikowane wiążą jedynie podmioty administracji państwowej, które je zawarły i nie stanowią źródeł powszechnie obowiązującego prawa (art. 87 ust 1).

Ratyfikacja najważniejszych umów międzynarodowych może nastąpić tylko na podstawie uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie (art. 89). Wymóg ten obejmuje umowy dotyczące:

- pokoju, sojuszy, układów politycznych lub układów wojskowych
- wolności, praw lub obowiązków obywatelskich
- członkostwa RP w organizacji międzynarodowej
- znacznego obciążenia państwa pod względem finansowym
- spraw uregulowanych w ustawie lub w których konstytucja wymaga ustawy

Ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy (art. 91 ust. 1).

Przedmiotowe umowy mogą kształtować sytuację prawną obywatela, określać jego uprawnienia i obowiązki. Umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową. (art. 91. ust. 2).

5. Właściwość krajowych organów sądowniczych w zakresie implementacji prawa międzynarodowego

Organy sądownicze stosując prawo międzynarodowe muszą przestrzegać wiążącego je prawa międzynarodowego (art. 9 Konstytucji RP). Co więcej, zgodnie z art. 91 ust. 1 Konstytucji, sędziowie mogą bezpośrednio stosować umowy międzynarodowe po spełnieniu trzech przesłanek: umowa musi być ratyfikowana, ogłoszona w Dzienniku Ustaw oraz nadawać się do bezpośredniego stosowania, tj. nie wymagać wydania ustawy. Sędziowie w sprawowaniu swojego urzędu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom (art.178 ust.1 Konstytucji RP).

6. Krajowe struktury implementacyjne

Na mocy Zarządzenia nr 51 Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 maja 2004 r. (M.P. z 2004 r., Nr 23, poz. 402) powołano do życia Komisję ds. Międzynarodowego Prawa Humanitarnego, której zadaniem jest upowszechnianie norm międzynarodowego prawa humanitarnego w celu wprowadzenia ich do polskiego systemu prawnego. Komisja spotyka się dwa razy do roku a jej Przewodniczącym jest Podsekretarz Stanu w MSZ.

7. Podstawa prawna utworzenia i działalności w Polsce Krajowego Stowarzyszenia Czerwonego Krzyża/Czerwonego Półksiężycy

Polski Czerwony Krzyż jest stowarzyszeniem krajowym Czerwonego Krzyża Rzeczypospolitej Polskiej w rozumieniu Konwencji Genewskich o ochronie ofiar wojny z dnia 12 sierpnia 1949 roku (Dz. U. z 1956 r., Nr 38, poz.171) i Protokołów Dodatkowych do tych Konwencji z dnia 8 czerwca 1977 roku (Dz. U. z 1992 r., Nr 41, poz.175).

PCCK działa na podstawie ustawy z dnia 16 listopada 1964 roku o Polskim Czerwonym

Krzyżu (Dz. U. z 1964 r., Nr 41, poz. 276) oraz wydanego na jej podstawie Statutu zatwierdzonego Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 25 października 2004 r. (Dz. U. Nr 237, poz. 2372).

Wewnętrzne zasady funkcjonowania oraz szczegółowe kompetencje organów Stowarzyszenia określają Regulaminy zatwierdzone przez Krajową Radę Reprezentantów PCK.

8. Regulacje prawno karne dotyczące naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego

Przez długi okres przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne nie były uregulowane w sposób całościowy w prawie polskim. W dawniejszym polskim ustawodawstwie karnym kryminalizowane były w pewnym zakresie zbrodnie wojenne (Kodeks karny wojskowy z dnia 21 października 1932 r.). Poszerzenie zakresu odpowiedzialności karnej na tego rodzaju przestępstwa nastąpiło w dekreście Prezydenta RP z 30.3.1943 r. przewidującego kary za najpoważniejsze naruszenia prawa międzynarodowego na szkodę Państwa Polskiego, polskiej osoby prawnej lub obywatela polskiego, dekreście z 31.08.1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego (tzw. dekret sierpniowy) oraz Kodeksie karnym Wojska Polskiego z 23.09.1944 r..

Próba wprowadzenia do Kodeksu karnego z 1969 r. rozdziału „Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości i stosunkom międzynarodowym” nie powiodła się. Podczas prac sejmowych nad projektem kodeksu usunięto ten rozdział, planując uregulowanie tej materii w odrębnej ustawie, której jednak nie uchwalono. Dopiero w wyniku kodyfikacji prawa karnego w 1997 r. wprowadzono do Kodeksu karnego nowy rozdział XVI „Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne” regulujący omawianą problematykę w sposób całościowy. Rozdział XVI dotyczy kilku przedmiotów ochrony: pokoju międzynarodowego (art. 117), podstawowych praw człowieka (art. 118 i 119), zasad wytwarzania i postępowania ze środkami masowej zagłady i innymi środkami walki (art. 121) oraz głównych norm prowadzenia działań wojennych i postępowania w czasie konfliktu zbrojnego (art. 120 i 122-126).

Podział występujący w tytule rozdziału XVI Kodeksu karnego nawiązuje do Karty Międzynarodowego Trybunału Wojskowego w Norymberdze, która w art. VI definiuje zbrodnie przeciw pokojowi, zbrodnie wojenne oraz zbrodnie przeciw ludzkości. Rozdział XVI obejmuje przestępstwa o najwyższym ładunku społecznej szkodliwości, co odzwierciedlają surowe sankcje grożące za popełnienie tych przestępstw.

Wybór sposobu implementacji do prawa polskiego przepisów dotyczących naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego przesądził o kształcie nowych przepisów. Dotyczy to w szczególności odejścia od kazuistycznego opisu w międzynarodowym prawie humanitarnym niedozwolonych metod i środków walki. Kodeks karny kwestie te reguluje w sposób syntetyczny, odsyłając do zakazów określonych w prawie międzynarodowym.

Przeгляд stanu implementacji do prawa polskiego przepisów międzynarodowego prawa humanitarnego dokonany przed wprowadzeniem do Kodeksu karnego rozdziału XVI nie uwzględnił przepisów Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (Statut nie był jeszcze wówczas uchwalony). Statut nie jest typową umową karno prawną i nie zawiera przepisów nakładających na państwa strony obowiązku karania przestępstw nim objętych, formułuje jedynie zakres przestępstw podlegających jurysdykcji Międzynarodowego Trybunału Karnego. Należy jednak mieć na względzie, że definicje zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni wojennych stanowią obecnie akceptowany standard w prawie międzynarodowym, do którego powinny zostać dostosowane ustawodawstwa krajowe. W

Ministerstwie Sprawiedliwości został opracowany projekt zmiany Kodeksu karnego, którego celem jest implementacja przepisów Statutu Rzymskiego. Projekt jest obecnie przedmiotem prac legislacyjnych oraz konsultacji wewnętrznych.

8.1. Ustawodawstwo karne w zakresie zbrodni wojennych (tzw. ciężkie naruszenia Konwencji Genewskich oraz Protokołu I)

Na podstawie artykułów 49/50/129/146 czterech Konwencji Genewskich z 1949 r. państwa strony „zobowiązują się do wydania niezbędnych przepisów ustawodawczych w celu ustalenia odpowiednich sankcji karnych w stosunku do osób, które popełniły albo wydały rozkaz popełnienia jakiegokolwiek z ciężkich naruszeń” Konwencji Genewskich.

Zgodnie z Wytycznymi następujące czyny traktowane są jako „ciężkie naruszenia” Konwencji Genewskich:

1) umyślne zabójstwa – kryminalizowane na podstawie art. 123 § 1 Kodeksu karnego:

Art. 123. § 1. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, dopuszcza się zabójstwa wobec:

1) osób, które składając broń lub nie dysponując środkami obrony poddały się,

2) rannych, chorych, rozbitków, personelu medycznego lub osób duchownych,

3) jeńców wojennych,

4) ludności cywilnej obszaru okupowanego, zajętego lub na którym toczą się działania zbrojne, albo innych osób korzystających w czasie działań zbrojnych z ochrony międzynarodowej,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

2) tortury i niehumanitarne traktowanie, w tym eksperymenty biologiczne – kryminalizowane na podstawie art. 123 § 2 Kodeksu karnego:

Art. 123. § 2. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, powoduje u osób wymienionych w § 1 ciężki uszczerbek na zdrowiu, poddaje te osoby torturom, okrutnemu lub niehumanitarnemu traktowaniu, dokonuje na nich, nawet za ich zgodą, eksperymentów poznawczych, używa ich do ochrania swoja obecnością określonego terenu lub obiektu przed działaniami zbrojnymi albo własnych oddziałów lub zatrzymuje jako zakładników,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

3) umyślne powodowanie wielkich cierpień (*great suffering*) lub poważnych uszkodzeń ciała i szkód na zdrowiu – kryminalizowane na podstawie art. 123 § 2 i 124 Kodeksu karnego:

Art. 123. § 2. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, powoduje u osób wymienionych w § 1 ciężki uszczerbek na zdrowiu, poddaje te osoby torturom, okrutnemu lub niehumanitarnemu traktowaniu, dokonuje na nich, nawet za ich zgodą, eksperymentów poznawczych, używa ich do ochrania swoja obecnością określonego terenu lub obiektu przed działaniami zbrojnymi albo własnych oddziałów lub zatrzymuje jako zakładników,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

Art. 124. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, zmusza osoby wymienione w art. 123 § 1 do służby w nieprzyjacielskich siłach zbrojnych, przesiedla je, stosuje kary cielesne, pozbawia wolności lub prawa do niezawisłego i bezstronnego sądu albo ogranicza ich prawo do obrony w postępowaniu karnym,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

4) rozległe niszczenia i przywłaszczenia mienia, nieuzasadnione koniecznością wojskową i dokonane bezprawnie i rozmyślnie – projekt zmiany Kodeksu karnego przewiduje uzupełnienie art. 125 Kodeksu karnego, obejmując zakresem tego przepisu nie tylko dobra kultury, ale również każdy inny rodzaj mienia,

5) zmuszanie jeńca wojennego lub osoby cywilnej do służby w siłach zbrojnych strony wrogiej (*hostile power*) – kryminalizowane na podstawie art. 124 Kodeksu karnego:

Art. 124. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, zmusza osoby wymienione w art. 123 § 1 do służby w nieprzyjacielskich siłach zbrojnych, przesiedla je, stosuje kary cielesne, pozbawia wolności lub prawa do niezawisłego i bezstronnego sądu albo ogranicza ich prawo do obrony w postępowaniu karnym,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

6) umyślne pozbawianie jeńca wojennego lub osoby cywilnej prawa do rzetelnego procesu prowadzonego w normalnym trybie – kryminalizowane na podstawie art. 124 Kodeksu karnego:

Art. 124. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, zmusza osoby wymienione w art. 123 § 1 do służby w nieprzyjacielskich siłach zbrojnych, przesiedla je, stosuje kary cielesne, pozbawia wolności lub prawa do niezawisłego i bezstronnego sądu albo ogranicza ich prawo do obrony w postępowaniu karnym,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

7) kierowanie ataków przeciwko ludności cywilnej lub osobom cywilnym - kryminalizowane na podstawie art. 122 Kodeksu karnego,

8) przeprowadzanie ataku bez rozróżnienia, dotyczącego ludność cywilną lub obiekty o charakterze cywilnym - kryminalizowane na podstawie art. 122 Kodeksu karnego,

9) przeprowadzanie ataku na obiekty zawierające niebezpieczne siły - kryminalizowane na podstawie art. 122 Kodeksu karnego,

10) kierowanie ataków przeciwko nie bronionym miejscowościom oraz strefom zdemilitaryzowanym - kryminalizowane na podstawie art. 122 Kodeksu karnego,

11) kierowanie ataków przeciwko osobie ze świadomością, że jest to osoba wyłączona z walki (*hors de combat*) - kryminalizowane na podstawie art. 122 Kodeksu karnego:

Art. 122. § 1. Kto w czasie działań zbrojnych atakuje miejscowość lub obiekt nie broniony, strefę sanitarną lub zneutralizowaną albo stosuje inny sposób walki zakazany przez prawo międzynarodowe,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

Art. 122 § 1. wymienia wprost jedynie niektóre obiekty chronione, w pozostałym zakresie odwołując się do sposobów (metod) walki zakazanych przez prawo międzynarodowe. W doktrynie prawa międzynarodowego karnego wyróżnia się zabronione metody i środki walki (*prohibited methods and means of warfare*). Wszystkie wymienione w pkt 7-11 czyny zaliczane są do zabronionych metod walki¹.

Wśród obiektów wymienionych w art. 122 § 1 są: miejscowości lub obiekty nie bronione, których ochronę przewiduje Protokół Dodatkowy do Konwencji Genewskich z 12.08.1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych z 8.06.1977 r. (Protokół I), strefy sanitarne, których dotyczy Konwencja Genewska z 12.08.1949 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych, strefy zneutralizowane przewidziane w Konwencji Genewskiej z 12.08.1949 r. o ochronie osób cywilnych podczas wojny. Przepis ten nie wymienia natomiast stref zdemilitaryzowanych, które na podstawie Protokołu I również poddane zostały szczególnej ochronie. Uzupełnienie art. 122 § 1 o strefy zdemilitaryzowane przewiduje wspomniany wcześniej projekt zmiany Kodeksu karnego.

12) nieuzasadnione opóźnianie repatriacji jeńców wojskowych lub osób cywilnych - projekt zmiany Kodeksu karnego przewiduje uzupełnienie art. 124 poprzez dodanie znamienia „opóźnia repatriację jeńców lub osób cywilnych”,

13) praktyki apartheidu oraz inne nieludzkie oraz poniżające praktyki oparte na dyskryminacji rasowej - kryminalizowane na podstawie art. 119 § 1, 123 § 2 Kodeksu karnego:

Art. 119. § 1. Kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości,

podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Art. 123. § 2. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, powoduje u osób wymienionych w § 1 ciężki uszczerbek na zdrowiu, poddaje te osoby torturom, okrutnemu lub nieludzkiemu traktowaniu, dokonuje na nich, nawet za ich zgodą, eksperymentów poznawczych, używa ich do ochrania swoję obecnością określonego terenu lub obiektu przed działaniami zbrojnymi albo własnych oddziałów lub zatrzymuje jako zakładników,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

14) bezprawna deportacja lub przesiedlenie osób cywilnych - kryminalizowane na podstawie art. 124 Kodeksu karnego:

¹ A. Cassese, *International Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, New York 2003, str. 56; H-P. Gasser, *Międzynarodwe Prawo Humanitarne Wprowadzenie*, Instytut Henry Dunant, Haupt 1993, *Polski czerwony Krzyż* 1997, str. 60-61; M. Flemming, J. Wojciechowska, *Zbrodnie wojenne. Przesłępstwa przeciwko pokojowi, państwu i obronności*, Rozdział XVI, XVII, XVIII Kodeksu karnego, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 1999, str. 74.

Art. 124. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, zmusza osoby wymienione w art. 123 § 1 do służby w nieprzyjacielskich siłach zbrojnych, przesiedla je, stosuje kary cielesne, pozbawia wolności lub prawa do niezawisłego i bezstronnego sądu albo ogranicza ich prawo do obrony w postępowaniu karnym,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

Projekt zmiany Kodeksu karnego przewiduje następujące uzupełnienie art. 124 w omawianym zakresie: „dokonuje przemieszczeń, przesiedleń lub deportacji ludności cywilnej”.

15) zatrzymywanie zakładników - kryminalizowane na podstawie art. 123 § 2 Kodeksu karnego:

Art. 123. § 2. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, powoduje u osób wymienionych w § 1 ciężki uszczerbek na zdrowiu, poddaje te osoby torturom, okrutnemu lub nieludzkiemu traktowaniu, dokonuje na nich, nawet za ich zgodą, eksperymentów poznawczych, używa ich do ochraniania swoją obecnością określonego terenu lub obiektu przed działaniami zbrojnymi albo własnych oddziałów lub zatrzymuje jako zakładników,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

16) kierowanie ataków przeciwko pomnikom historycznym, dziełom sztuki lub miejscom kultu religijnego wyraźnie rozpoznanym, które stanowią dziedzictwo kulturalne lub duchowe narodów i którym przyznana została szczególna ochrona na mocy odrębnego porozumienia - kryminalizowane na podstawie art.125 Kodeksu karnego:

Art. 125. § 1. Kto, na obszarze okupowanym, zajęтым lub na którym toczą się działania zbrojne, naruszając prawo międzynarodowe, niszczy, uszkadza lub zabiera dobro kultury,

podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 2. Jeżeli czyn dotyczy dobra mającego szczególne znaczenie dla kultury, sprawca

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

Określone w Kodeksie karnym przestępstwa wojenne są przestępstwami powszechnymi, co oznacza, że mogą być popełnione przez każdą osobę fizyczną.

Odnosnie do możliwości popełnienia przestępstw wojennych również przez zaniechanie - stosuje się w tym zakresie ogólne zasady obowiązujące w stosunku do pozostałych przestępstw. Oznacza to, że zastosowanie do nich będzie miał art. 2 Kodeksu karnego. W zależności od okoliczności popełnienia danego czynu zastosowanie może mieć również art. 18 § 3 (pomocnictwo przez zaniechanie).

Art. 2. Odpowiedzialności karnej za przestępstwo skutkowe popełnione przez zaniechanie podlega ten tylko, na kim ciążył prawny, szczególny obowiązek zapobiegnięcia skutkowi.

Art. 18. § 3. Odpowiada za pomocnictwo, kto w zamiarze, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, swoim zachowaniem ułatwia jego popełnienie, w szczególności dostarczając narzędzie, środek przewozu, udzielając rady lub informacji; odpowiada za pomocnictwo także

ten, kto wbrew prawemu, szczególnemu obowiązkowi niedopuszczenia do popełnienia czynu zabronionego swoim zaniechaniem ułatwia innej osobie jego popełnienie.

Przestępstwa wojenne sądzone są w trybie zwyczajnym; mają do nich zastosowanie wszystkie gwarancje procesowe, o których mowa w pkt 8.1 *Wytocznych*.

Zgodnie z ustępem 2 artykułów 49/50/129/146 czterech Konwencji Genewskich z 1949 r. państwa strony zobowiązały się „poszukiwać osoby podejrzane o popełnienie albo wydanie rozkazu popełnienia jakiegokolwiek z tych ciężkich naruszeń i powinna ścigać je przed własnymi sądami bez względu na obywatelstwo”.

Dla wypełnienia powyższego zobowiązania istotne znaczenie mają art. 5, 109-113 Kodeksu karnego oraz art. 10 Kodeksu postępowania karnego. Art. 5, 109-113 Kodeksu karnego określają zakres stosowania Kodeksu karnego a zarazem zakres jurysdykcji sądów polskich w sprawach karnych. Art. 10 Kodeksu postępowania karnego kodyfikuje zasadę legalizmu, która nakłada na powołany do tego organ bezwzględny obowiązek ścigania przestępstw. Zakres przedmiotowy zasady legalizmu obejmuje przestępstwa ścigane z urzędu. Wszystkie przestępstwa objęte rozdziałem XVI Kodeksu karnego ścigane są z urzędu, zatem zasada legalizmu ma do nich w pełni zastosowanie.

Art. 5 Kodeksu karnego określa zasadę terytorialności. Zgodnie z tą zasadą podległość polskiej ustawie karnej zachodzi w stosunku do wszystkich czynów zabronionych popełnionych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jak również na polskim statku wodnym lub powietrznym, bez względu na obywatelstwo sprawcy lub brak jakiegokolwiek obywatelstwa. Czyn zabroniony uważa się za popełniony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bądź na polskim statku wodnym lub powietrznym, jeżeli sprawca tam działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany, albo gdy skutek stanowiący znamię czynu zabronionego tam nastąpił lub miał nastąpić (art. 6 § 2 Kodeksu karnego).

Kodeks karny nie określa bliżej pojęcia "terytorium Rzeczypospolitej Polskiej". Pojęcie to określone jest w ustawie z 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej (Dz. U. z 2009 r. Nr 12, poz. 67) jako obszar objęty granicami państwowymi, oddzielającymi terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od terytorium innych państw i morza pełnego, wody wewnętrzne i pas morskich wód terytorialnych oraz przestrzeń powietrzną nad tym obszarem i wewnątrz ziemi pod nim. Ustawa z 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (t.j. Dz. U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1502 ze zm.) określa, że morzem terytorialnym jest obszar wód morskich o szerokości 12 mil morskich liczonych od linii najniższego stanu wody wzdłuż wybrzeża lub granicy zewnętrznej morskich wód wewnętrznych (zatoki i porty).

Kodeks karny rozszerza działanie zasady terytorialności na czyny zabronione popełnione poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Ustawę karną polską stosuje się do czynów zabronionych popełnionych na polskim statku wodnym lub powietrznym bez względu na to, gdzie się te jednostki znajdują w chwili czynu. Dotyczy to także jednostek wojskowych. Podległość polskiej ustawie karnej zachodzi np. wtedy, gdy czyn został popełniony na polskim statku wodnym znajdującym się w obcym porcie lub na morzu otwartym.

Z kolei określona w art. 10 Kodeksu postępowania karnego zasada legalizmu zobowiązuje wszystkie organy procesowe do takiego postępowania aby nikt - z wyjątkiem wypadków określonych w ustawie lub w prawie międzynarodowym - nie był zwolniony od odpowiedzialności za popełnione przestępstwo. Przepis art. 10 skierowany jest nie tylko do organów postępowania przygotowawczego, ale także do sądu. Każdy organ powołany do ścigania przestępstw (prokurator, Policja, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Żandarmeria Wojskowa, organy uprawnione szczególnymi przepisami itp.) jest obowiązany - w razie zaistnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa - do wszczęcia i

przeprowadzenia postępowania przygotowawczego. Oskarżyciel publiczny ma nadto obowiązek wniesienia i popierania oskarżenia o czyn ścigany z urzędu.

Pozostałe zasady określające jurysdykcję karną w prawie polskim omówione są w pkt 8.3. Dotyczą one odpowiedzialności za przestępstwa popełniona za granicą.

8.2. Ustawodawstwo karne w zakresie ludobójstwa oraz zbrodni przeciwko ludzkości

Zbrodnia ludobójstwa została zdefiniowana w art. 118 Kodeksu karnego:

Art. 118. § 1. Kto, w celu wyniszczenia w całości albo w części grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub grupy o określonym światopoglądzie, dopuszcza się zabójstwa albo powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu osoby należącej do takiej grupy,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

§ 2. Kto, w celu określonym w § 1, stwarza dla osób należących do takiej grupy warunki życia grożące jej biologicznym wyniszczeniem, stosuje środki mające służyć do wstrzymania urodzeń w obrębie grupy lub przymusowo odbiera dzieci osobom do niej należącym,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

§ 3. Kto czyni przygotowania do przestępstwa określonego w § 1 lub 2,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

Przepisy art. 118 § 1-3 realizują zobowiązania wynikające z Konwencji ONZ z dnia 9 grudnia 1948 r. w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa (Dz.U. z 1952 r. Nr 2, poz. 9). Definicja zbrodni ludobójstwa w prawie polskim jest szersza od definicji konwencyjnej. Art. 118 obejmuje, poza grupami określonymi w Konwencji z 1948 r., także grupy polityczne i grupy o określonym światopoglądzie.

Ludobójstwo jest najcięższą zbrodnią, zagrożoną karą nie krótszą od 12 lat pozbawienia wolności, karą 25 lat lub dożywotniego pozbawienia wolności. Podmiotem omawianej zbrodni we wszystkich jej odmianach może być nie tylko sprawca wykonawczy, lecz wchodzi tu w grę wszystkie formy udziału w przestępstwie - w tym sprawstwo kierownicze i sprawstwo polecające, co dotyczy w szczególności wydających takie polecenia (rozkazy) przywódców politycznych, dowódców jednostek wojskowych, policyjnych, paramilitarnych, komendantów obozów koncentracyjnych itp. Karalne jest czynienie przygotowań do zbrodni ludobójstwa we wszystkich wyżej opisanych formach.

Wśród dotychczas omówionych zbrodni określonych w prawie międzynarodowym, zbrodnie przeciwko ludzkości w najmniejszym stopniu znalazły odzwierciedlenie w rozdziale XVI Kodeksu karnego. Oprócz zbrodni ludobójstwa, która zgodnie z terminologią Statutu Trybunału Norymberskiego należy do zbrodni przeciwko ludzkości, Kodeks karny wprowadził w art. 119 przestępstwo polegające na użyciu przemocy lub groźby wobec osoby/grupy osób z powodu przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej, lub z powodu bezwyznaniowości.

Art. 119. § 1. Kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości,

podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto publicznie nawołuje do popełnienia przestępstwa określonego w § 1.

Przedmiotem ochrony z art. 119 są podstawowe wartości oraz prawa człowieka, a przede wszystkim prawo do życia i rozwijania wartości indywidualnych i odrębności grupowych.

Zbrodnie przeciwko ludzkości należały - zasadniczo - do międzynarodowego prawa zwyczajowego. Dopiero Rzymski Statut MTK w sposób kompleksowy potraktował ten typ zbrodni.

Analiza przepisów Statutu i uregulowań prawa polskiego doprowadza do wniosku, że zbrodnie przeciwko ludzkości zdefiniowane w art. 7 Statutu jedynie częściowo znajdują bezpośrednie odzwierciedlenie w typach czynów zabronionych zawartych w rozdziale XVI Kodeksu karnego. Projekt zmiany Kodeksu karnego przewiduje wprowadzenie nowego przepisu (art. 118 a), który, w sposób - na ile to było możliwe - wierny Statutowi odzwierciedla przestępstwa przeciwko ludzkości zdefiniowane w art. 7 Statutu. Jednak również w obecnym stanie prawnym czyny zdefiniowane w prawie międzynarodowym jako przestępstwa przeciwko ludzkości nie pozostają bezkarne. Tego typu zachowania obowiązujący Kodeks karny traktuje jako przestępstwa pospolite ujęte w pozostałych rozdziałach Kodeksu karnego (chyba że u ich źródeł tkwi motywacja określona w art. 118 lub 119).

Przestępstwa przeciwko ludzkości – zarówno te przewidziane w obecnie obowiązującym Kodeksie karnym – jak i te zawarte w projekcie są uniezależnione od tego, czy popełnione zostały w ramach konfliktów zbrojnych.

8.3. Jurysdykcja w sprawach karnych

Zasady odpowiedzialności za przestępstwa popełnione za granicą zostały skodyfikowane w rozdziale XIII Kodeksu karnego. W art. 109-113 zostały określone zasady: narodowości podmiotowej, ochronna względna i represji uniwersalnej. Zasady te mają również zastosowanie w odniesieniu do przestępstw przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstw wojennych popełnionych za granicą. Stosowanie wyrażonej w art. 113 Kodeksu karnego zasady represji uniwersalnej nie jest uwarunkowane obywatelstwem sprawcy czynu karalnego, ustawodawstwem obowiązującym w miejscu jego popełnienia ani innymi wymogami sprecyzowanymi w *Wytycznych*.

Art. 109. Ustawę karną polską stosuje się do obywatela polskiego, który popełnił przestępstwo za granicą.

Art. 110. § 1. Ustawę karną polską stosuje się do cudzoziemca, który popełnił za granicą czyn zabroniony skierowany przeciwko interesom Rzeczypospolitej Polskiej, obywatela polskiego, polskiej osoby prawnej lub polskiej jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej oraz do cudzoziemca, który popełnił za granicą przestępstwo o charakterze terrorystycznym.

§ 2. Ustawę karną polską stosuje się w razie popełnienia przez cudzoziemca za granicą czynu zabronionego innego niż wymieniony w § 1, jeżeli czyn zabroniony jest w ustawie karnej

polskiej zagrożony karą przekraczającą 2 lata pozbawienia wolności, a sprawca przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i nie postanowiono go wydać.

Art. 111. § 1. Warunkiem odpowiedzialności za czyn popełniony za granicą jest uznanie takiego czynu za przestępstwo również przez ustawę obowiązującą w miejscu jego popełnienia.

§ 2. Jeżeli zachodzą różnice między ustawą polską a ustawą obowiązującą w miejscu popełnienia czynu, stosując ustawę polską, sąd może uwzględnić te różnice na korzyść sprawcy.

§ 3. Warunek przewidziany w § 1 nie ma zastosowania do polskiego funkcjonariusza publicznego, który pełniąc służbę za granicą popełnił tam przestępstwo w związku z wykonywaniem swoich funkcji, ani do osoby, która popełniła przestępstwo w miejscu nie podlegającym żadnej władzy państwowej.

Art. 112. Niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia czynu zabronionego, ustawę karną polską stosuje się do obywatela polskiego oraz cudzoziemca w razie popełnienia:

- 1) przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu wewnętrznemu lub zewnętrznemu Rzeczypospolitej Polskiej,*
- 2) przestępstwa przeciwko polskim urządům lub funkcjonariuszom publicznym,*
- 3) przestępstwa przeciwko istotnym polskim interesom gospodarczym,*
- 4) przestępstwa fałszywych zeznań złożonych wobec urzędu polskiego,*
- 5) przestępstwa, z którego została osiągnięta, chociażby pośrednio, korzyść majątkowa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.*

Art. 113. Niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia przestępstwa, ustawę karną polską stosuje się do obywatela polskiego oraz cudzoziemca, którego nie postanowiono wydać, w razie popełnienia przez niego za granicą przestępstwa, do którego ścigania Rzeczpospolita Polska jest zobowiązana na mocy umów międzynarodowych.

8.4. Specjalne sądy i procedury

Prawo karne nie ogranicza odpowiedzialności za przestępstwa objęte rozdziałem XVI Kodeksu karnego, tj. przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne do sytuacji, w której sprawcą jest żołnierz. Przeszępstwa objęte tym rozdziałem mają charakter powszechny, co oznacza, że mogą być popełnione przez każdego człowieka. W konsekwencji sprawy dotyczące tych przestępstw rozpatrywane są przez sądy powszechne, chyba że podlegają orzecznictwu sądów wojskowych. Należy zaznaczyć, że polskie prawo karne ewoluuje w kierunku niwelowania różnic w zakresie postępowania przed sądami wojskowymi oraz powszechnymi. Kodeks postępowania karnego z 1997 r. w sposób bardzo istotny ograniczył podmiotową właściwość sądów wojskowych. Sądy wojskowe przybliżono ustrojowo do sądownictwa powszechnego, pozostawiając odrębność tylko w zakresie niezbędnym uzasadnionym specyfiką wojska, a Minister Sprawiedliwości sprawuje kompleksowy nadzór administracyjno - organizacyjny nad ich działalnością.

Na podstawie art. 674 Kodeksu postępowania karnego orzecznictwu sądów wojskowych podlegają następujące sprawy:

- 1) żołnierzy w czynnej służbie wojskowej o przestępstwa:
 - a) określone w rozdziałach XXXIX-XLIV Kodeksu karnego (część wojskowa),
 - b) popełnione przeciwko organowi wojskowemu lub innemu żołnierzowi,

- c) popełnione podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, w obrębie obiektu wojskowego lub wyznaczonego miejsca przebywania, na szkodę wojska lub z naruszeniem obowiązku wynikającego ze służby wojskowej,
 - d) popełnione za granicą, podczas użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa, w rozumieniu ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa (Dz. U. Nr 162, poz. 1117 oraz z 2004 r. Nr 210, poz. 2135),
- 2) pracowników wojska o przestępstwa:
 - a) określone w art. 356-363 Kodeksu karnego w związku z art. 317 § 2 tego kodeksu,
 - b) popełnione za granicą, podczas użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa, w rozumieniu ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa,
 - 3) żołnierzy sił zbrojnych państw obcych, przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, oraz członków ich personelu cywilnego, o przestępstwa popełnione w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, chyba że umowa międzynarodowa, której Rzeczpospolita Polska jest stroną, stanowi inaczej.

Ponadto sądownictwu wojskowemu podlegają sprawy, zgodnie z art. 648 Kodeksu postępowania karnego, o:

- 1) współdziałanie w popełnieniu przestępstw określonych w rozdziałach XXXIX-XLIV Kodeksu karnego,
- 2) przestępstwa określone w art. 239, 291-293, a także w art. 294 w odniesieniu do art. 291 § 1, Kodeksu karnego - jeżeli czyn pozostaje w związku z przestępstwem przewidzianym w rozdziałach XXXIX-XLIV tego kodeksu,
- 3) inne przestępstwa, o ile przepisy szczególne tak stanowią.

Postępowanie przed sądami wojskowymi odbywa się na zasadach określonych w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, zaś ustrój sądów wojskowych uregulowany jest w ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. Prawo o ustroju sądów wojskowych.

8.5. Odpowiedzialność zwierzchników

Przełożony lub uprawniony do wydania rozkazu żołnierz starszy stopniem, wydając rozkaz, którego treścią jest popełnienie czynu zabronionego, ponosi odpowiedzialność karną na podstawie art. 18 § 1 Kodeksu karnego. W sytuacji, gdy podwładny usiłował popełnić czyn zabroniony, rozkazodawca odpowiada jak za usiłowanie popełnienia takiego czynu (art. 22 § 1 Kodeksu karnego). Przełożony może też niekiedy swoim zachowaniem zrealizować znamiona czynu zabronionego w formie dokonania, określonego w art. 231 Kodeksu karnego. Przełożonym jest nie tylko osoba pełniąca czynną służbę wojskową, lecz również osoba cywilna, której żołnierz jest służbowo podporządkowany.

Art. 18. § 1. Odpowiada za sprawstwo nie tylko ten, kto wykonuje czyn zabroniony sam albo wspólnie i w porozumieniu z inną osobą, ale także ten, kto kieruje wykonaniem czynu zabronionego przez inną osobę lub wykorzystując uzależnienie innej osoby od siebie, poleca jej wykonanie takiego czynu.

Art. 231. § 1. Funkcjonariusz publiczny, który, przekraczając swoje uprawnienia lub nie dopełniając obowiązków, działa na szkodę interesu publicznego lub prywatnego, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

*§ 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej,
podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.*

*§ 3. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 działa nieumyślnie i wyrządza istotną szkodę,
podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.*

8.6. Działanie na rozkaz

Pojęcie rozkazu zdefiniowane jest w art. 115 § 18 Kodeksu karnego. Jest to polecenie określonego działania lub zaniechania wydane służbowo żołnierzowi przez przełożonego lub uprawnionego żołnierza starszego stopniem. Prawo do wydawania rozkazu wynika najczęściej z postanowień organizacyjnych, regulaminowych albo z upoważnienia nadanego w drodze służbowej lub wynikającego z decyzji uprawnionego dowódcy wyższego szczebla. Przełożonym jest osoba, która poza prawem wydawania rozkazów kieruje służbą żołnierzy oraz ponosi za nich odpowiedzialność. Natomiast żołnierz starszy stopniem jest to żołnierz mający wyższy stopień wojskowy, któremu w danej sytuacji przysługuje prawo rozkazywania żołnierzowi młodszemu stopniem. Forma wydanego rozkazu może być dowolna, może być on ustny, pisemny czy wydany sygnałem. Rozkaz musi być konkretnym poleceniem określonego działania lub zaniechania dotyczącego spraw służbowych, zachowań związanych ze służbą wojskową. Zgodnie z art. 318 Kodeksu karnego nie popełnia przestępstwa żołnierz, który dopuszcza się czynu zabronionego będącego wykonaniem rozkazu, chyba że wykonując rozkaz umyślnie popełnia przestępstwo. Obowiązek wykonania rozkazu zostaje uchylony w sytuacji gdy rozkazobiorca w wyniku wykonania rozkazu miałby popełnić przestępstwo. Odpowiedzialność żołnierza oparta jest na świadomości przestępczości rozkazu, tj. świadomości jego niezgodności z przepisami prawa karnego i przekonaniu, że w razie jego wykonania rozkazobiorca popełni przestępstwo. Art. 344 § 1 Kodeksu karnego stanowi, iż nie popełnia przestępstwa niesubordynacji wobec rozkazu żołnierz, który odmawia wykonania rozkazu polecającego popełnienie przestępstwa albo nie wykonuje go. Zgodnie z § 2 tego artykułu w razie wykonania rozkazu niezgodnie z jego treścią w celu istotnego zmniejszenia szkodliwości czynu sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary lub odstąpić od jej wymierzenia.

8.7. Przedawnienie

Polska jest stroną Konwencji o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciw ludzkości przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 26.11.1968 r.

Zasadę nieprzedawniania zbrodni przeciwko ludzkości oraz wojennych formułuje również Konstytucja (art. 43) oraz Kodeks karny (art. 105).

Art. 43 Konstytucji:

Zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości nie podlegają przedawnieniu.

Art. 105 Kodeksu karnego: *§ 1. Przepisów art. 101-103 nie stosuje się do zbrodni przeciwko pokojowi, ludzkości i przestępstw wojennych.*

9. Ochrona godła Czerwonego Krzyża/Czerwonego Półksiężycy i sankcje za znieważenie i niewłaściwe użycie takiego symbolu

Obowiązujące przepisy dotyczące znaku czerwonego krzyża można podzielić na trzy kategorie: prawo powszechne międzynarodowe i krajowe, przepisy wojskowe, przepisy obowiązujące w Międzynarodowym Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy i regulacje wewnętrzne Polskiego Czerwonego Krzyża.

Prawo powszechne

1. Konwencje Genewskie z 1949 roku, zwłaszcza artykuły: 38, 44, 53 I KG.
2. Protokoły Dodatkowe do Konwencji Genewskich z 1977 roku, art. 8 [c], 85 [2f] oraz art. 3 i 4 Załącznika 1 do PD I.
3. Ustawa o Polskim Czerwonym Krzyżu z dnia 16 listopada 1964 r., zwłaszcza art. 12 do 15.
4. Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego, art. 8, ust. 2, ppkt b, lit. vii (Dz. U. z 2003 r., Nr 78, poz. 708).
5. Kodeks karny, art. 126. § 1 (Dz. U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553).

Przepisy wojskowe

6. Zbiór znaków i skrótów wojskowych wprowadzony do użytku z dniem 2 stycznia 1996 r., sygn. 1462/96, MON, Warszawa 1996.
7. Norma obronna nr NO-02-A032:2000. Emblemat genewski. Maskowanie na lądowych obiektach medycznych. Decyzja nr 308/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 23 czerwca 2008 r. w sprawie zatwierdzenia i wprowadzenia dokumentów normalizacyjnych dotyczących obronności i bezpieczeństwa państwa (Dz. Urz. MON Nr 13, poz. 166).

Przepisy wewnętrzne Ruchu i Polskiego Czerwonego Krzyża

8. Regulamin używania znaku przyjęty przez Radę Delegatów Międzynarodowego Ruchu CK i CP w listopadzie 1991 roku w Budapeszcie (Rezolucja nr 5).
9. Statut Polskiego Czerwonego Krzyża z dnia 19 czerwca 2004, zatwierdzony rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 25.10.2004, (Dz. U. z 2004 r. nr 237 poz. 2372).
10. Uchwała KRR PCK nr 22/2000 w sprawie ochrony znaku czerwonego krzyża i czerwonego półksiężycy.
11. Uchwała Zarządu Głównego PCK nr 288/2004 w sprawie trybu rozpatrywania wniosków o udzielenie zgody na użycie znaku czerwonego krzyża.
12. Uchwała Zarządu Głównego PCK nr 289/2004 w sprawie trybu udzielania zgody na użycie znaku czerwonego krzyża firmom uczestniczącym w programie "Sieć Partnerów PCK".
13. Uchwała Zarządu Głównego PCK nr 248/2004 w sprawie powołania Komisji ds. Ochrony Znaku Czerwonego Krzyża przy ZG PCK.

10. Ściganie innych niż ciężkie naruszeń Konwencji Genewskich

Kodeks karny kryminalizuje również inne - poza określonymi jako „ciężkie” – naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego. Są to:

1. wszelkie zakazane przez prawo międzynarodowe sposoby walki (art. 122 § 1),
2. wszelkie zakazane przez prawo międzynarodowe środki walki (art. 122 § 2),

3. używanie osób objętych ochroną przez międzynarodowe prawo humanitarne do ochrania swą obecnością określonego terenu lub obiektu przed działaniami zbrojnymi albo własnych oddziałów (art. 123 § 2),
4. stosowanie kar cielesnych (art. 124),
5. pozbawianie osób wolności z naruszeniem międzynarodowego prawa humanitarne (art. 124),
6. ograniczanie prawa osób chronionych przez międzynarodowe prawo humanitarne do obrony w postępowaniu karnym (art. 124),
7. używanie podczas działań zbrojnych niezgodnie z prawem międzynarodowym znaku Czerwonego Krzyża, Czerwonego Półksiężyca, znaku ochronnego dla dóbr kultury lub innego znaku chronionego przez prawo międzynarodowe (art. 126),
8. posługiwanie się w czasie działań zbrojnych flagą państwową lub oznaką wojskową nieprzyjaciela, państwa neutralnego albo organizacji lub komisji międzynarodowej (art. 126).

Ponadto projekt zmian Kodeksu karnego uzupełnia art. 124 o następujące czyny:

- zmuszanie osób do uczestnictwa w działaniach wojennych skierowanych przeciwko własnemu krajowi,
- dokonywanie przemieszczeń ludności cywilnej,
- dopuszczenie się przestępstw seksualnych w odniesieniu do osób chronionych międzynarodowym prawem humanitarnym,
- ogłaszanie praw lub roszczeń obywateli strony przeciwnej za wygasłe, zawieszony, lub niedopuszczalne do dochodzenia przed sądem,
- wcielanie albo werbowanie do sił zbrojnych osób poniżej 18 roku życia, albo używanie takich osób w działaniach zbrojnych.

11. Pozostałe konwencje międzynarodowe odnoszące się do prawa konfliktów zbrojnych

Konwencje Haskie z 1899 r. oraz 1907 r. określają zasady prowadzenia działań zbrojnych na lądzie i na morzu, wszczynania wojen, a także ustanawiają ograniczenia w prowadzeniu operacji wojskowych. Przepisy Konwencji Haskich jedynie w niewielkim zakresie dotyczą zagadnień objętych zakresem prawa karnego.

Regulamin haski z 1907 r. (aneks do Konwencji dotyczącej praw i zwyczajów wojny lądowej) w art. 22 stanowi, że „strony wojujące nie mają nieograniczonego prawa wyboru środków szkolenia nieprzyjacielowi”, a w następnych artykułach dokładnie określa zabronione sposoby prowadzenia wojny. Stosowanie tych metod kryminalizowane jest w Kodeksie karnym w art. 122 poprzez odesłanie do „sposobów walki zakazanych przez prawo międzynarodowe”.

Kodeks karny w art. 124 poddaje ochronie szereg kategorii osób wymienionych w pkt 1-4. Wśród nich są „osoby, które składając broń lub nie dysponując środkami obrony poddały się” (pkt 1). Jest to kategoria osób chroniona przez art. 23 pkt c regulaminu haskiego. Konwencja Haska dotycząca praw i obowiązków mocarstw i osób neutralnych w razie wojny lądowej z 18.10.1907 r. chroni inne osoby uczestniczące w działaniach zbrojnych, m.in. zrównuje walczącego ochotnika, który jest obywatelem państwa neutralnego do żołnierza tej strony. Również w tym zakresie Kodeks karny przyznaje ochronę obejmując zakresem art. 123 i 124 również „inne osoby korzystające w czasie działań zbrojnych z ochrony międzynarodowej”.

Konwencja o zakazie broni biologicznej i toksynowej (BTWC) – podpisana w 1972 r., weszła w życie w 1975 r. Polska jest stroną od 1972 r. Sygnatariuszami Konwencji jest 169 państw, z czego 155 dokonało jej ratyfikowania. BTWC nie stworzyła praktycznych mechanizmów kontroli przestrzegania zakazu produkcji broni biologicznej. Niepowodzeniem

zakończyły się prace Grupy Ad Hoc, powołanej w 1995 r. z zadaniem wynegocjowania Protokołu Weryfikacyjnego. Podjęto natomiast działania w celu wzmocnienia krajowych mechanizmów implementacji BTWC, w tym wprowadzenia stosownych sankcji karnych za prowadzenie działalności sprzecznej z postanowieniami BTWC, rozbudowy międzynarodowych zdolności do wykrywania, badania, zwalczania i ograniczania skutków zamierzonego użycia broni biologicznej lub toksynowej oraz przypadków podejrzanych wybuchów epidemii chorób zakaźnych, opracowania kodeksu etycznego dla naukowców w dziedzinie nauk biologicznych i medycznych.

Postanowienia BTWC są przedmiotem stałego procesu przeglądownego, w formie konferencji przeglądowych państw-stron BTWC, zwoływanych co 5 lat. VI Konferencja Przeglądowa BTWC odbyła się w dniach 20.11.-8.12.2006 r. w Genewie. Przyjęto plan prac w okresie międzysesyjnym (2007-2010), obejmujący następujące zagadnienia:

- środki wzmocnienia narodowej implementacji Konwencji (2007);
- współpraca regionalna i subregionalna na rzecz wdrażania BTWC (2007);
- środki poprawy bezpieczeństwa i ochrony biologicznej (*biosafety and biosecurity*), w tym bezpieczeństwa laboratoriów oraz zabezpieczeń patogenów i toksyn, mających odniesienie do BTWC (2008);
- środki zapobiegania ew. wykorzystaniu osiągnięć naukowych w dziedzinie biologii i biotechnologii w celach niezgodnych z postanowieniami BTWC (2008);
- wzmacnianie zdolności państw w zakresie rozpoznawania, wykrywania, diagnozowania oraz zwalczania chorób zakaźnych (2009);
- wzmocnienie mechanizmów udzielania pomocy w przypadku zamierzonego użycia broni biologicznej lub toksynowej wobec państwa-strony BTWC (2010).

Polska popiera stworzenie mechanizmu weryfikacyjnego BTWC, jednakże dostrzega trudności w osiągnięciu międzynarodowego konsensusu w tej sprawie. W sytuacji braku wielostronnych instrumentów weryfikacyjnych popieramy środki wzmocnienia implementacji BTWC na szczeblu krajowym, w tym poprzez uszczelnianie kontroli transferów środków biologicznych, intensyfikację współpracy międzynarodowej w zakresie zapobiegania proliferacji, ulepszanie systemu zabezpieczeń i ochrony przed skutkami celowego lub niezamierzonego rozprzestrzenienia się czynników patogennych lub toksyn oraz metod walki z bioterroryzmem.

Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów (*Chemical Weapons Convention, CWC*) została wyłożona do podpisu 13 stycznia 1993 r. w Paryżu. Polska podpisała ją 13.01.1993 r., a ratyfikowała 23.08.1995 r. Konwencja weszła w życie 29 kwietnia 1997 r., 180 dni po złożeniu dokumentów ratyfikacyjnych przez 65 państwo (Węgry). Wraz z wejściem w życie Konwencji utworzono Organizację ds. Zakazu Broni Chemicznej (*Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons, OPCW*), z siedzibą w Hadze. Obecnie OPCW zrzesza 188 państw członkowskich. Poza Konwencją pozostają 2 państwa-sygnatariusze (Izrael, Myanmar,) oraz 5 państw, które nie podpisały dotychczas CWC (Angola, Egipt, KRLD, Somalia, Syria).

CWC jest pierwszym w historii instrumentem prawa międzynarodowego, zakładającym całkowitą likwidację jednej z trzech kategorii broni masowego rażenia. W celu zapewnienia efektywnego nadzoru międzynarodowego nad realizacją CWC utworzono Sekretariat Techniczny OPCW, z siedzibą w Hadze.

Pod pojęciem broni chemicznej Konwencja definiuje toksyczne związki chemiczne i ich prekursorzy, z wyłączeniem przypadków ich zastosowania do celów nie zabronionych przez CWC (cele przemysłowe, rolnicze, badawcze, medyczne, farmaceutyczne i ochronne, jak również użycie w celu utrzymania porządku publicznego). Niszczenie broni C odbywa się według szczegółowych rocznych planów niszczenia, przekazywanych Sekretariatowi

Technicznemu OPCW. Proces niszczenia podlega stałej weryfikacji inspekcyjnej OPCW. Państwa posiadające broń C zobowiązane są też do składania rocznych raportów dotyczących przebiegu niszczenia zapasów broni chemicznej.

Podstawowym instrumentem weryfikacji składanych deklaracji są inspekcje OPCW.

Polska wywiązuje się ze wszystkich zobowiązań zgodnie z postanowieniami CWC. W ramach wykonywania Konwencji zrealizowano m.in. następujące działania:

Polska jest państwem wiodącym w zakresie uniwersalizacji CWC. W 2008 r. zorganizowaliśmy w czasie obrad I Komitetu ONZ (15 października 2008 r.) indywidualnych spotkań z państwami, które nie były stroną Konwencji. Celem ich nakłonienia do przystąpienia do CWC (spośród tych państw do Konwencji w 2009 r. przystąpił Irak) Polska jest wyłącznym autorem projektów rezolucji ZO NZ ws. uniwersalizacji implementacji CWC.

W dniu 12 maja 2009 r. Polska weszła do Rady Wykonawczej Organizacji ds. Zakazu Broni Chemicznej (OPCW) w kadencji na lata 2009 – 2011. Składająca się z 41 członków Rada Wykonawcza (RW) jest organem politycznym OPCW, który monitoruje i nadzoruje realizację postanowień Konwencji o zakazie broni chemicznej (CWC). Rada spotyka się na 4 sesjach w roku i dokonuje oceny i podejmuje decyzje ws. dotyczących codziennego funkcjonowania OPCW.

Wiodącym zadaniem Delegacji RP jest włączenie się w prace merytoryczne i skupienie wysiłków na rzecz dostosowania OPCW do aktualnych wyzwań, jako kluczowego warunku umacniania skuteczności zakazu broni chemicznej i działalności OPCW. Udział RP w pracach RW będzie elementem przygotowań do Prezydencji RP w UE.

Wśród naszych zadań najważniejsze to m.in.:

- Umacnianie OPCW jako globalnej agencji ds. nieprolifracji broni chemicznej i budowy synergii z innymi porozumieniami w sferze zakazu broni masowego rażenia i modelu współpracy wielostronnej i przykładu skutecznego multilateralizmu oraz promocja polityki UE w dziedzinie multilateralizmu i nieprolifracji;
- Rozwój i łączenie wysiłków donorów pomocy OPCW na rzecz implementacji CWC i współpraca z innymi podmiotami międzynarodowymi w tym zakresie;
- Włączenie tematu zatopionej broni chemicznej w działalność OPCW;
- Promocja aktywnego wsparcia przez OPCW wysiłków państw na rzecz przeciwdziałania terroryzmowi chemicznemu poprzez rozwój programu ćwiczeń poświęconych przeciwdziałaniu atakom terrorystycznym na zakłady chemiczne;
- Będziemy dążyć do utrzymania stanowiska szczebla kierowniczego w Sekretariacie Technicznym i promocji zatrudnienia obywateli RP na stanowiskach merytorycznych w Sekretariacie Technicznym oraz uzyskania członkostwa dla przedstawiciela RP w Radzie Naukowo-Doradczej i Radzie Administracyjno-Budżetowej.

12. Konflikty o charakterze innym niż międzynarodowy

Przepisy Rozdziału XVI Kodeksu karnego dotyczące przestępstw wojennych nie rozróżniają między międzynarodowymi a wewnętrznymi konfliktami zbrojnymi, co pozwala uznać, że dotyczą obu rodzajów konfliktów. Co więcej, dzięki szerokiemu sformułowaniu „działania zbrojne” pozwalają uniknąć konieczności kwalifikowania sytuacji jako konfliktu zbrojnego w sensie formalnym, przez co mają zastosowanie do zdarzeń, których ocena mogłaby budzić wątpliwości.

13. Upowszechnianie międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych

a) Ministerstwo Obrony Narodowej

Reorganizacja Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, która miała miejsce w ostatnich latach, przyczyniła się do nadania problematyce międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych zdecydowanie większego wymiaru praktycznego. Efektem tych działań było podniesienie rangi prawa wojennego w praktycznym szkoleniu żołnierzy, zintensyfikowanie szkoleń dla dowództw i sztabów jednostek wojskowych, jak również przygotowanie instruktorów prawa wojennego. Oficerowie Wojska Polskiego zaczęli systematycznie uczestniczyć w międzynarodowych seminariach i kursach poświęconych tej dziedzinie prawa, organizowanych m.in. przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, Międzynarodowy Instytut Prawa Humanitarnego w San Remo oraz Międzynarodowe Stowarzyszenie Prawa Wojskowego i Wojennego.

Opracowane zostały nowe wydawnictwa i pomoce dydaktyczne (broszury, podręczniki, filmy instruktażowe na DVD/CD i VHS, materiały szkoleniowe). Dla uczestników Polskich Kontyngentów Wojskowych przygotowane zostały vademeca, w których zawarte są m.in. informacje z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych. Do tej pory opracowano następujące vademeca: Irak, Afganistan, Pakistan, Czad, Syria, Liban, Kongo i Kosowo. Ponadto wydane zostały dwie edycje opracowania pt. *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych – zasady użycia siły* (Afganistan i Czad). Systematycznie są zakupywane i przekazywane do wszystkich wojskowych bibliotek oświatowych oraz do oddziałów i wydziałów wychowawczych jednostek i instytucji wojskowych wydawnictwa specjalistyczne dotyczące międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, które znajdują się na rynku wydawniczym.

Zgodnie z Metodologią kształcenia obywatelskiego żołnierzy w czynnej służbie wojskowej, wprowadzoną decyzją Nr 2/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 8 stycznia 2008r. w sprawie metodyki kształcenia obywatelskiego żołnierzy w czynnej służbie wojskowej (Dz. Urz. MON Nr 1, poz. 4, załącznik), tematyka zajęć z zakresu międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych realizowana jest we wszystkich korpusach osobowych Wojska Polskiego w ramach zajęć z kształcenia obywatelskiego. Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych jest ponadto uwzględnione jako osobny przedmiot kursowy (60 godzin) lub też w ramach innych przedmiotów, takich jak: bezpieczeństwo narodowe czy też zarządzanie kryzysowe, wykładanych na Akademii Obrony Narodowej, Akademii Marynarki Wojennej, w Wyższej Szkole Oficerskiej Sił Powietrznych oraz w Centrum Szkolenia Wojsk Lądowych. W ramach przekazywanej wiedzy szczególnie podkreślane jest znaczenie podstawowych zasad prawa wojennego, takich jak: konieczność wojskowa, zasada rozróżnienia, proporcjonalności, zachowania należytych środków ostrożności w trakcie działań zbrojnych, zakazów użycia określonych metod i środków prowadzenia walki, a także zasad ochrony osób i dóbr cywilnych (w tym także personelu humanitarnego), oraz zasad postępowania z jeńcami i osobami zatrzymanymi. Zajęcia prowadzone są nie tylko w formie wykładów, ale także z wykorzystaniem metod interaktywnych, wymagających zaangażowania uczestników i dokonywania przez nich samodzielnych analiz i rozstrzygnięć odpowiednich kasusów.

Duże znaczenie ma implementacja międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych w praktyce szkoleniowej, uwzględnianie tej problematyki podczas ćwiczeń oraz realizacji zadań związanych z misjami pokojowymi i stabilizacyjnymi. Głównym celem jest przy tym kształtowanie postaw i nawyków kadry zawodowej i żołnierzy

zasadniczej służby wojskowej, które będą wykluczały zachowanie się w ekstremalnych warunkach bojowych w sposób niezgodny z normami prawa międzynarodowego.

W latach 1997-2008 zrealizowane zostały następujące przedsięwzięcia szkoleniowe:

- 36 kursów specjalistycznych dla dowódców batalionów i kompanii;
- 6 kursów z zakresu ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktu;
- 23 szkolenia specjalistyczne dla kolejnych zestawów Sił Odpowiedzi NATO (każdego roku szkoleniem są objęte dwa zestawy).

Istotne znaczenie w zakresie upowszechniania międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych ma współpraca z Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża. W ramach realizacji porozumienia o współpracy w zakresie upowszechniania międzynarodowego prawa humanitarnego, zawartego między Ministrem Obrony Narodowej i Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża (podpisanego 31 maja 1999 roku) Departament Wychowania i Promocji Obronności zorganizował w Warszawie w latach 1999 i 2001 we współpracy z Delegaturą Regionalną MKCK w Budapeszcie dwa regionalne seminaria dla państw Europy Środkowej i Wschodniej, dotyczące włączenia prawa konfliktów zbrojnych do tematyki szkoleń wojskowych. W pierwszym seminarium udział wzięli zastępcy szefów sztabów i dyrektorzy departamentów szkoleń sił zbrojnych z dziewięciu krajów. W drugim seminarium, które dotyczyło problematyki funkcjonowania doradców prawnych przy siłach zbrojnych, uczestniczyli przedstawiciele dwiętnastu państw.

Resort Obrony Narodowej współuczestniczy w organizowanej corocznie przez Zarząd Główny Polskiego Czerwonego Krzyża – Polskiej Szkole Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych w Radziejowicach (Szkola jest dofinansowywana z budżetu MON, część wykładów prowadzona jest przez specjalistów wojskowych, a ponadto w zajęciach uczestniczy od 8 do 10 przedstawicieli Sił Zbrojnych RP).

Przedstawiciele resortu Obrony Narodowej uczestniczą w cyklicznych pracach komisji i zespołów zajmujących się upowszechnianiem wiedzy na temat międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych:

- Międzyresortowego Zespołu do Spraw Międzynarodowego Prawa Humanitarnego;
- Komisji do Spraw Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego, działającej przy Zarządzie Głównym Polskiego Czerwonego Krzyża;
- Rady Programowej do Spraw Ochrony Dóbr Kultury na Wypadek Szczególnych Zagrożeń, utworzonej przy Komendancie Głównym Państwowej Straży Pożarnej.

b) Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji

Zgodnie z informacjami uzyskanymi od Policji elementy prawa humanitarnego są częścią szkoleń przygotowujących polskich policjantów do służby w policyjnych misjach zagranicznych ONZ i UE.

W latach 2004-2008 zrealizowanych zostało 8 szkoleń dla policjantów wchodzących w skład jednostki specjalnej Policji w Kosowie (Szkola Policji w Słupsku) oraz ok. 10 szkoleń przygotowujących policjantów-ekspertów do misji zagranicznych ONZ i UE (Centrum Szkolenia Policji w Legionowie).

Państwowa Straż Pożarna informuje, że Centrum Szkolenia Ochrony Ludności i Dóbr Kultury funkcjonujące przy Szkole Aspirantów PSP w Krakowie przeprowadza od 2005 roku coroczne szkolenie dotyczące międzynarodowego prawa humanitarnego (wykładowcami są pracownicy naukowcy Uniwersytetu Jagiellońskiego; szkolenie realizowane jest w wymiarze 32 godzin w ciągu czterech dni).

Ponadto tematyka międzynarodowego prawa humanitarnego została uwzględniona podczas realizacji „III edycji szkolenia internetowego z zakresu ochrony ludności, obrony cywilnej i zarządzania kryzysowego adresowanego do pracowników administracji publicznej”. Szkolenie realizowane było od września do grudnia 2008 roku i kończyło się egzaminem pisemnym. W ramach szkolenia zaprezentowany był temat „Wybrane zagadnienia międzynarodowego prawa humanitarnego”, opracowany przez wykładowcę Uniwersytetu Jagiellońskiego dr Marcina Marcinko. Do egzaminu kończącego szkolenie przystąpiło 1146 osób.

Z uzyskanych informacji wynika, że w 2009 roku w Centrum Szkolenia Ochrony Ludności i Dóbr Kultury funkcjonującym przy Szkole Aspirantów PSP w Krakowie planowane jest przeprowadzenie kolejnej edycji szkolenia z zakresu upowszechniania międzynarodowego prawa humanitarnego.

c) Ministerstwo Edukacji Narodowej

Ministerstwo Edukacji Narodowej współuczestniczy wraz z Polskim Czerwonym Krzyżem w implementacji programu „Odkrywamy Prawo Humanitarne” (charakterystyka programu – p.13 d).

W planach pracy na 2009 rok Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli (CODN) uwzględnił promocję i kampanię informacyjną o programie „Odkrywamy Prawo Humanitarne” wśród pracowników placówek doskonalenia nauczycieli i nauczycieli. Zamierzeniem CODN jest również zebranie informacji o obecnym stanie wdrażania programu „Odkrywamy Prawo Humanitarne” w polskich szkołach .

W związku ze zmianami wprowadzonymi w przepisach art. 166 ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP (nad którymi zakończone zostały prace parlamentarne) wprowadza się w gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej od roku szkolnego 2009/2010 nowy przedmiot nauczania „edukacja dla bezpieczeństwa”. Będzie on zastępować realizowany dotychczas tylko w szkole ponadgimnazjalnej przedmiot „przysposobienie obronne”.

W myśl nowej podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół określonej przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. (Dz. U. Nr 4 poz. 17) w ramach przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa jednym z ważniejszych obszarów tematycznych, realizowanych zarówno w gimnazjum jak i szkole ponadgimnazjalnej, jest problematyka obejmująca zagadnienia międzynarodowego prawa humanitarnego.

Młodzież szkolna pozna nie tylko podstawy funkcjonowania ochrony ludności i obrony cywilnej oraz polityczne i militarne warunki gwarancji bezpieczeństwa państwa, ale przede wszystkim genezę i dokumenty międzynarodowego prawa humanitarnego. Zajęcia programowe z edukacji dla bezpieczeństwa będą obejmować m.in. znajomość podstawowych aktów prawnych MPH, tj. konwencje, protokoły oraz inne dokumenty międzynarodowe współtworzące prawo humanitarne, a także cele i zadania ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca.

d) Polski Czerwony Krzyż

Od 2 września 1977 r. przy Zarządzie Głównym Polskiego Czerwonego Krzyża działa Ośrodek Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego. Głównym jego zadaniem jest upowszechnianie wiedzy nt. MPH, jak również zasad i misji Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca. Ośrodek powstał z inicjatywy współpracujących z Polskim Czerwonym Krzyżem profesorów prawa międzynarodowego: Remigiusza Bierzanka, Stanisława Nahlika, Romana Jasicy, Mariana Fleminga. Swój współdziałal w działaniach Ośrodka miała również Rada Programowa – obecnie licząca 25 osób Komisja ds. Upowszechniania Międzynarodowego Prawa

Humanitarnego, terenowe struktury PCK oraz zainteresowane instytucje. Dzięki temu, a także dzięki pomocy dużej grupy wolontariuszy, możliwa jest obecnie realizacja szerokiego zakresu działań Ośrodka.

Działania o charakterze międzynarodowym

Ośrodek Upowszechniania MPH, przy ścisłej współpracy z Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża, odpowiada za organizację różnego rodzaju przedsięwzięć, głównie skierowanych do studentów oraz pracowników organizacji pozarządowych. Wśród najważniejszych działań wymienić należy:

- Warszawską Szkołę Letnią Międzynarodowego Prawa Humanitarnego – anglojęzyczny 10 - dniowy kurs międzynarodowego prawa humanitarnego dla studentów prawa z Europy, Ameryki Płn. oraz Bliskiego Wschodu. Wykładowcami są znani naukowcy z różnych europejskich ośrodków akademickich oraz międzynarodowych instytucji. Do tej pory odbyło się 26 edycji Szkoły. Przeciętnie w każdej z nich bierze udział 40 osób;
- Międzynarodowy Konkurs im. Friedricha Borna – przeprowadzony na Uniwersytecie Warszawskim w listopadzie 2007 r. (była to IV edycja konkursu w ogóle) rodzaj *moot court'u*, w którym uczestniczyły drużyny złożone ze studentów prawa uniwersytetów Europy Środkowo-Wschodniej. Jury konkursu stanowili doświadczeni i uznani prawnicy – wykładowcy akademicki z kraju i zagranicy. Konkursowi towarzyszył specjalny Wykład (wygłosił go prof. Władysław Bartoszewski) oraz Konferencja im. Friedricha Borna poświęcona 30. rocznicy przyjęcia Protokołów Dodatkowych do Konwencji Genewskich dotyczących ochrony ofiar konfliktów zbrojnych;
- międzynarodową konferencję organizowaną wspólnie przez stowarzyszenia krajowe czerwonego krzyża z Holandii, Polski i Niemiec nt. problemów międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych w świetle niedawnych operacji wojskowych (3 grudnia 2004 r., Haga);
- regionalne seminarium nt. narodowej implementacji Konwencji Haskiej z 1954 r. i jej protokołów dot. ochrony dóbr kultury w sytuacji konfliktu zbrojnego (Warszawa, październik 2005 r.);
- spotkania przedstawicieli stowarzyszeń krajowych z Europy w ramach Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca – najważniejsze z nich to 3 – dniowe warsztaty nt. upowszechniania MPH dla osób odpowiedzialnych za tę sferę z 7 stowarzyszeń krajowych (Polska, Słowacja, Czechy, Łotwa, Litwa, Niemcy, Szwecja) – Warszawa, kwiecień 2002 r., spotkanie Europejskiej Grupy Wsparcia Prawnego (ELSG) – Warszawa, marzec 2004 r.

Działania o charakterze krajowym

Działania nakierowane na odbiorcę w kraju stanowią większą część aktywności Ośrodka Upowszechniania MPH. Główne grupy docelowe to: przedstawiciele świata nauki, pracownicy organizacji pozarządowych, przedstawiciele sił zbrojnych, wolontariusze i pracownicy Polskiego Czerwonego Krzyża, przedstawiciele instytucji państwowych, mediów, jak i szeroko pojętej opinii publicznej.

W działalności Ośrodka można wyróżnić następujące typy przedsięwzięć:

- organizacja szkół z zakresu MPH – Polska Szkoła Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych – organizowany raz w roku, 4-dniowy kurs, przeznaczony dla studentów prawa i stosunków międzynarodowych uczelni wyższych (cywilnych i wojskowych), przedstawicieli Policji, Straży Granicznej oraz pracowników i wolontariuszy PCK (łącznie 30 osób). Wykładowcami Szkoły są uznani specjaliści z zakresu MPH z krajowych uczelni cywilnych jak i wojskowych. Do tej pory odbyło się 13 edycji Szkoły;

- organizacja seminariów – np. dla doradców prawnych sił zbrojnych z Europy Środkowo-Wschodniej, zorganizowane przy współpracy z MON i MKCK (październik 2001 r.), dla sędziów i prokuratorów wojskowych, zorganizowane przy współpracy z MKCK i WPiA UW (grudzień 2008 r.);

- organizacja konferencji naukowych (z udziałem międzynarodowych gości) m.in. „Metody upowszechniania MPH w Polsce” (Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, listopad 2000 r., przy współpracy z MSWiA, MON i MEN), „Współczesne wyzwania międzynarodowego prawa humanitarnego” (Uniwersytet Warszawski, grudzień 2004 r., przy współudziale przedstawicieli MKCK), „Zwyczaj w międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych” (23 marca 2006 r., PCK, WPiA UW, MKCK, przy wsparciu MSZ);

- inicjowanie i prowadzenie zajęć w ośrodkach akademickich w kraju, np. trzykrotnie zorganizował semestralny wykład monograficzny „Konflikty zbrojne a media” w Instytucie Dziennikarstwa na Uniwersytecie Warszawskim (październik 2000-luty 2001, luty-czerwiec 2002, luty-czerwiec 2003 r.);

- wygłaszanie wykładów i prowadzenie zajęć i szkoleń specjalistycznych w ramach przedsięwzięć organizowanych przez:

- Ministerstwo Obrony Narodowej – głównie kursy i szkolenia dla podoficerów i oficerów Wojska Polskiego, gdzie poruszana jest tematyka MPH oraz Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy. Wyróżnić tu można coroczną współpracę w ramach CIMIC (współpraca cywilno-wojskowa), która rozpoczęła się w 2000 r.,

- Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, np. warsztaty dotyczące upowszechniania MPH w siłach zbrojnych (Kraków, listopad 2002 r.), międzynarodowa konferencja z okazji 50. rocznicy Konwencji Haskiej 1954 r. (maj 2004 r.);

- inne instytucje, m.in. Instytut Spraw Publicznych – międzynarodowa konferencja nt. „małych broni” (2000 r.), OBWE – konferencje nt. udziału dzieci w konfliktach zbrojnych (2000 r.), praw człowieka i prawa humanitarnego (2001 r.) czy też Międzynarodowego Trybunału Karnego (2002 i 2003 r.), Akademia Obrony Narodowej (zajęcia na Studiach Podyplomowych), Centrum Szkolenia Wojsk Lądowych w Poznaniu (współorganizacja szkolenia dla oficerów) – styczeń 2008 r.

- opracowanie programu edukacyjnego „Odkrywamy Prawo Humanitarne” (zatwierdzony przez Ministerstwo Edukacji Narodowej 27 lutego 2004 r.) oraz przeprowadzanie szkoleń kaskadowych przygotowujących przyszłych trenerów programu. Program ten opracowany przez MKCK w 1999 r. pod nazwą „Exploring Humanitarian Law”, w 2001 r. zaczął być oficjalnie wdrażany w Europie. Polski Czerwony Krzyż przeszkolił około 100 trenerów z różnych instytucji (kuratoria oświaty, ośrodki metodyczne i ośrodki doskonalenia nauczycieli oraz pracownicy i wolontariusze PCK). Na potrzeby szkoleń i całego programu wyprodukowano 3 500 zestawów szkoleniowych (program, poradnik metodyczny dla nauczyciela, kasety). Przedstawiciele MEN i PCK biorą co roku udział w spotkaniach organizowanych przez MKCK, podczas których jest omawiany stopień realizacji programu. W 2008 r. Minister Edukacji Narodowej podpisał zarządzenie nr 32 (z 25 listopada 2008 r.) dotyczące powołania zespołu koordynacyjnego ds. wdrażania i monitorowania programu OPH w szkołach i placówkach oświatowych.

- przygotowanie i koordynacja kampanii – najbardziej widocznym przykładem może tu być kampania „Położyć kres erze min i broni kasetowej”, prowadzona od 1997 r. a mająca na celu skłonienie polskich władz do ratyfikacji Konwencji Ottawskiej oraz najnowszej Konwencji zakazującej broni kasetowej. Dotychczas na kampanię składały się takie działania jak:

- otwarcie dwóch wystaw poświęconych problemowi min przeciwpiechotnych (wystawa MKCK „Miny- śmiertelne żniwo” otwarta w marcu 2003 r. oraz wystawa „Miss Landmine” otwarta w marcu 2008 r.);

- spotkania gości honorowych (w tym ofiar min przeciwpiechotnych i broni kasetowej) oraz pracowników PCK z przedstawicielami ministerstw, Sejmu, śniadania prasowe;

- konferencje prasowe, m.in. przy okazji wizyty Ban Bus’a w Polsce (listopad 2008 r.);

- opracowanie i wydanie szeregu materiałów informacyjnych i lobbingsowych, np. broszury „Położyć kres erze min” i „Broń kasetowa”, ulotek (m.in. „10 lat Konwencji Ottawskiej”), zakładki do książek czy też ulotek-bombek „Podnieś mnie”;

- prowadzenie strony internetowej (www.stop-minom.pck.org.pl);

- happeningi podczas imprez publicznych (namiot minowy na pikniku organizacji pozarządowych organizowanych przez UE ECHO – czerwiec 2006 r. oraz na Przystanku Woodstock – sierpień 2007 r.);

- współpraca z organizacjami międzynarodowymi (International Campaign to Ban Landmines, Cluster Munition Coalition) oraz organizacjami z innych krajów (np. Landmine.de z Niemiec czy Mines Action Kanada);

- udział w międzynarodowych konferencjach (coroczne spotkania państw-stron Konwencji Ottawskiej oraz konferencje w ramach tzw. procesu z Oslo).

- organizacja corocznego stałego Konkursu im. Prof. Remigiusza Bierzanka prac doktorskich, magisterskich i licencjackich z prawa humanitarnego, praw człowieka i wiedzy o Międzynarodowym Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca. Do tej pory odbyło się 11 edycji konkursu, zgłoszonych prac - 68;

- prowadzenie zawierającej ponad 5 tysięcy egzemplarzy Biblioteki im. prof. Mariana Flemminga, z której korzystają studenci i doktoranci prawa, nauk politycznych, stosunków międzynarodowych, uczniowie szkół średnich z całego kraju oraz pracownicy i wolontariusze PCK;

- koordynacja i wspieranie działań Komisji Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego. Posiedzenia Komisji odbywają się przynajmniej trzy razy w roku, a pomiędzy posiedzeniami członkowie Komisji pozostają w stałym kontakcie z pracownikami Biura ZG PCK i Zarządem Głównym PCK. Na posiedzenia są zapraszani doraźnie eksperci oraz inne osoby zainteresowane upowszechnianiem międzynarodowego prawa humanitarnego. Większość członków Komisji stale uczestniczy i wspiera poszczególne działania Ośrodka, zarówno te o charakterze krajowym, jak i międzynarodowym;

- koordynacja działań Komisji ds. Ochrony Znaku i prowadzenie działań z zakresu ochrony znaku czerwonego krzyża, w tym:

- organizacja szkoleń dla pracowników i wolontariuszy PCK, jak również przedstawicieli instytucji państwowych (MON, Urzędu Patentowego RP, Prokuratury Krajowej, Komendy Głównej Policji);

- opiniowanie próśb o użyczenie znaku;

- interweniowanie w przypadku nadużyć w skali ogólnopolskiej.

- przygotowywanie wydawnictw i organizacja promocji książek – najważniejsze z nich to:

- opracowanie i wydanie „Zbioru dokumentów międzynarodowego prawa humanitarnego” (2003 r.) – we współpracy z Akademią Obrony Narodowej;

- opracowanie i wydanie „Przewodnika ochrony znaku” (2004 r.);

- opracowanie i wydanie broszury nt. „Studium zwyczajowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych” (2006 r.) – autorstwa Jean-Marie Henckaerts’a

- tłumaczenie i wydanie materiałów przygotowanych przez MKCK, m.in. książek: Hansa-Petera Gassera „Międzynarodowe prawo humanitarne. Wprowadzenie”, „Podstawowe zasady Konwencji Genewskich i ich Protokołów Dodatkowych” (MKCK, 1993 r.); broszur „Międzynarodowe prawo humanitarne – Odpowiadamy na Twoje pytania” (1998 r.),

„Poznajmy MKCK” (2004 r.); ulotek „MKCK w działaniu”, „MPH” (2007 r.), Znaki Humanitaryzmu” (2008 r.); dokumentów wewnętrznych Międzynarodowego Ruchu CK i CP (np. Regulamin ochrony znaku czerwonego krzyża i czerwonego półksiężyca” przyjęty przez Radę Delegatów Ruchu, Budapeszt 1991);

- opracowanie i wydanie własnych materiałów informacyjnych (np. ulotka „140 lat Międzynarodowego Ruchu CK i CP”) oraz promocyjnych (np. ulotki o Warszawskiej Szkole Letniej MPH i Polskiej Szkole MPH KZ, plakaty o Konkursie prof. R. Bierzanka i Polskiej Szkole MPH KZ);

- tłumaczenie i produkcja filmów MKCK (np. Panorama 2001 i Panorama 2004, Gdzie oni teraz są, Traktat Ottawski. Ku światu wolnemu od min)

- organizacja szkoleń dla pracowników i wolontariuszy PCK;

- przygotowywanie wizyt przedstawicieli MKCK (w tym Delegatury Regionalnej MKCK w Budapeszcie) i Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca, m.in. dwóch prezydentów MKCK – Cornelio Sommarugi (1998 r.) i Jackoba Kellenbergera (2008 r.);

- współpraca z innymi instytucjami i organizacjami w kraju w celu przeprowadzenia kampanii lub programów edukacyjnych, m.in. program edukacji prawnej „Zmagania z Temidą” (ze Związkiem Harcerstwa Polskiego), programy: Koalicja na rzecz przyjęcia Protokołu Opcyjnego do Konwencji o Prawach Dziecka oraz Koalicja na rzecz ratyfikacji Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (Amnesty International Polska) a także program *Moot International Criminal Court* (Fundacja Krzyżowa). .

14. Zawiadamianie o działaniach podejmowanych w celu implementacji przesyłane za pośrednictwem depozytariusza

Artykuły 48/49/128/145 czterech Konwencji Genewskich stanowią, że państwa-strony tychże Konwencji powinny wymienić się urzędowymi przekładami tych dokumentów oraz tekstami wszelkich ustaw i rozporządzeń wydanych w celu zagwarantowania wykonania Konwencji. Wymiana taka powinna zostać dokonana za pośrednictwem Szwajcarskiej Rady Związkowej.

Postanowienia wyżej wymienionych Konwencji są przestrzegane w Rzeczypospolitej Polskiej. Strona polska przesłała w 1957 r. do Szwajcarii oficjalne tłumaczenia Konwencji Genewskich oraz systematycznie otrzymywała ze Szwajcarii przekłady od innych państw-stron Konwencji.

15. Międzynarodowa Komisja ds. Ustalania Faktów

Międzynarodowa Komisja ds. Ustalania Faktów utworzona została zgodnie z postanowieniami artykułu 90 I Protokołu Dodatkowego i rozpoczęła działalność w dniu 25 czerwca 1991 r. Siedemdziesiąt jeden państw uznało jej kompetencję (stan na dzień 22 maja 2009 r.). Komisja składa się z piętnastu członków – osób o „wysokich standardach moralnych i uznanej bezstronności”, pełniących swą funkcję osobiście, i posiada kompetencję do badania wszelkich faktów, które mają stanowić ciężkie naruszenie międzynarodowego prawa humanitarnego oraz „ułatwiania, przez ofiarowanie swych dobrych usług, powrotu do przestrzegania postanowień” Konwencji Genewskich i Protokołów. Komisja rozpoczyna badanie rzekomych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego na żądanie strony konfliktu, ale – w sytuacji, gdy pozostałe strony konfliktu nie uznają kompetencji Komisji – wyłącznie za zgodą pozostałych stron konfliktu. Opierając się na wynikach każdego badania, Komisja sporządza raport zawierający takie rekomendacje, jakie uzna za właściwe.

W dniu 2 października 1992 r. Polska uznała kompetencje Międzynarodowej Komisji ds. Ustalania Faktów powołanej na mocy art. 90 Protokołu I do Konwencji Genewskich dotyczącego ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych.

Do tej pory w skład Komisji wchodziło dwoje Polaków – w latach 1996-1999 prof. Roman Jasica, a od 2001 r. jej członkiem i wiceprezesem jest dr Elżbieta Mikos-Skuza.

16. Ustanowienie stref i miejscowości sanitarnych

Obecnie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nie zostały utworzone żadne strefy i miejscowości sanitarne w celu ochrony rannych i chorych żołnierzy, jak również personelu, któremu powierzono organizację i zarząd tymi strefami i miejscowościami oraz leczenia zebranych tam osób, stosownie do postanowień art. 23 Konwencji Genewskiej o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych, podpisanej w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 r. Podobna sytuacja dotyczy strefy i miejscowości sanitarnych, tworzonych na własnym terytorium lub obszarze okupowanym, służących zapewnieniu ochrony przed skutkami wojny osób rannych i chorych, kalek, starców i dzieci w wieku poniżej lat 15, a także kobiet ciężarnych i matek dzieci poniżej lat 7, zgodnie z art. 14 Konwencji Genewskiej o ochronie osób cywilnych podczas wojny, podpisanej w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 r.

Brak jest przepisów krajowych, które regulowałyby kwestię tworzenia tego typu lokalizacji, jak również zasady wzajemnego ich uznawania. W praktyce w celu wzajemnego uznawania tworzonych w przyszłości stref i miejscowości sanitarnych, możliwe byłoby wykorzystanie projektów porozumień, stanowiących załączniki do I oraz IV Konwencji Genewskiej.

Należy ponadto zauważyć, że zgodnie z treścią art. 122 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny - osoba, która w czasie działań zbrojnych atakuje strefę sanitarną podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

17. Strefy zneutralizowane

Aktualnie brak jest w prawie polskim przepisów, które regulowałyby tworzenie stref zneutralizowanych, mających na celu ochronę przed niebezpieczeństwem wojny rannych i chorych, walczących lub nie walczących, a także osób cywilnych, nie biorących udziału w działaniach wojennych i nie wykonujących żadnych prac o charakterze wojskowym podczas swego pobytu w tych strefach, stosownie do treści art. 15 IV Konwencji Genewskiej.

Stosownie do postanowień art. 122 § 1 Kodeksu karnego z 1997 r., atak na strefę zneutralizowaną zagrożony jest karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karą 25 lat pozbawienia wolności.

18. Miejscowości nie bronione i strefy zdemilitaryzowane

Na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nie zostały ustanowione miejscowości nie bronione oraz strefy zdemilitaryzowane, zgodnie z postanowieniami art. 59 i 60 Protokołu Dodatkowego do Konwencji Genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r. dotyczącego ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych, sporządzonego w Genewie dnia 8 czerwca 1977 r. Brak jest przepisów regulujących tworzenie takich stref i ich charakterystykę, jak również kwestię wzajemnego ustanawiania tego rodzaju obszarów. Mając na względzie postanowienia art. 91 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.), a także szczegółową treść art. 59 i 60 I Protokołu Dodatkowego, określających niezbędne warunki, które muszą spełniać strefy w celu uznania ich za miejscowości nie bronione oraz strefy zdemilitaryzowane, a także prawa i obowiązki stron

konfliktu, wydaje się, że można powyższe przepisy uznać za normy nadające się do bezpośredniego stosowania.

Podobnie jak w powyższych przypadkach dokonanie ataku na miejscowość niebronioną lub strefę zdemilitaryzowaną może skutkować odpowiedzialnością karną według zasad określonych w art. 122 § 1 Kodeksu karnego z 1997 r.

19. Zarząd grobów

Kwestię organizacji cmentarzy oraz pochówku osób zmarłych reguluje ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2000 r., Nr 23, poz. 295, z późn. zm.). Art. 10 przedmiotowej ustawy wskazuje, że prawo pochowania zwłok osób wojskowych zmarłych w czynnej służbie wojskowej przysługuje właściwym organom wojskowym, stosownie do przepisów prawa wojskowego.

Aktem prawnym związanym z nadzorem i opieką nad mogiłami i cmentarzami wojennymi jest ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. Nr 39, poz. 311, z późn. zm.), która nakłada na organy Rzeczypospolitej Polskiej obowiązek pielęgnowania i otaczania należnym szacunkiem i powagą grobów wojennych, bez względu na narodowość i wyznanie osób w nich pochowanych oraz formacje, do których osoby te należały.

Zagadnienia związane z przeniesieniem zwłok lub ich szczątków do innego grobu (w tym także poza granicami państwa) regulują art. 4 ustawy o grobach i cmentarzach wojennych z 1933 r. oraz art. 14 ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych z 1959 r., a także wydane na jego podstawie rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 27 grudnia 2007 r. w sprawie wydawania pozwoleń i zaświadczeń na przewóz zwłok i szczątków ludzkich (Dz. U. Nr 249, poz. 1866).

Procedurę pochówku w trakcie konfliktu zbrojnego ustanawia Norma Obronna NO-02-A053:2004 Działania wojenne – Procedury pochówku poległych i zmarłych, wprowadzona decyzją Nr 308/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 23 czerwca 2008 r. w sprawie zatwierdzenia i wprowadzenia dokumentów normalizacyjnych dotyczących obronności i bezpieczeństwa państwa (Dz. Urz. MON Nr 13, poz. 166). Norma ta określa procedury nagłego pochówku poległych² i zmarłych na lądzie żołnierzy własnych, wojsk sojusznicznych oraz żołnierzy strony przeciwnej. Zawiera ponadto zasady postępowania z poległymi lub zmarłymi na morzu oraz ze zmarłymi osobami cywilnymi należącymi do sił zbrojnych, ale nie biorącymi udziału w działaniach wojennych. Dokument ten zawiera postanowienia w zakresie ogólnych zasad pochówku (zachowanie higieny i działania przeciw epidemicznego, zabezpieczenia zwłok przed padlinożernymi zwierzętami i ptakami, ochrony zwłok przed profanacją i ograbieniem, umożliwienia dokonania ekshumacji i identyfikacji zwłok, niedopuszczenia do skażenia środowiska naturalnego przez kontakt ze zwłokami lub szczątkami skażonymi w wyniku użycia broni jądrowej, biologicznej lub chemicznej), wyboru miejsca pochówku, oznaczania mogił, postępowania ze zwłokami (ze szczególnym uwzględnieniem procedury postępowania ze zmarłymi lub poległymi na skutek użycia broni masowego rażenia), sporządzania raportu z pochówku, a także wskazania dotyczące rzeczy osobistych i tabliczek tożsamości. Norma zawiera także wykaz stosownych postanowień Konwencji Genewskich z 1949 r. i ich Protokołów Dodatkowych dotyczących poległych i zmarłych w czasie działań wojennych.

20. Identyfikacja sanitarnych statków powietrznych

Problematyka związana z identyfikacją sanitarnych statków powietrznych (m.in. samolotów i śmigłowców) została określona w Normie Obronnej NO-02-A032:2000

² Zgodnie z pkt 1.3.6 Normy za osobę poległą uważa się osobę raną w walce, która zmarła w wyniku odniesionych ran albo innych obrażeń przed udzieleniem pomocy medycznej przez personel służby zdrowia.

Emblemat genewski. Maskowanie na lądowych obiektach medycznych, wprowadzonej decyzją Nr 308/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 23 czerwca 2008 r., która zakłada, że znak przewidziany w art. 38 I Konwencji Genewskiej powinien znajdować się na płaszczyznach dolnej, górnej i bocznej, umieszczony w sposób widoczny – obok barw państwowych.

Brak jest jednocześnie uregulowań, które dotyczyłyby zasad użycia statków powietrznych wykorzystywanych do ewakuacji rannych, chorych i rozbitków w czasie konfliktów zbrojnych.

21. Szczególne właściwości wojskowych statków szpitalnych. Oznaczanie statków szpitalnych

Obecnie Marynarka Wojenna RP nie posiada żadnego okrętu stale pełniącego funkcję pływającego szpitala. W czasie konfliktu zbrojnego istnieje jednak możliwość urządzenia okrętu Marynarki Wojennej na statek szpitalny (podczas wojny w Zatoce Perskiej jako okręt szpitalny służył przebudowany w tym celu ORP „Wodnik”).

22. Ochrona szpitali cywilnych

Artykuł 18 Czwartej Konwencji Genewskiej formułuje ogólną zasadę ochrony szpitali cywilnych. Jednakże w celu uzyskania takiej ochrony, szpitale muszą zostać oficjalnie uznane za chronione szpitale cywilne przez właściwe władze państwowe, które muszą wydać specjalne certyfikat potwierdzający ich cywilną charakterystykę. Szpitale takie powinny być też wyraźnie oznaczone odróżnialnym godłem Czerwonego Krzyża/Czerwonego Półksiężyca i, o ile jest to możliwe, zlokalizowane w oddaleniu od obiektów wojskowych.

Z informacji uzyskanych od Ministerstwa Zdrowia wynika, że szpitale cywilne nie mają zapewnionej specjalnej ochrony. Nie są również prowadzone oficjalne listy uznanych szpitali cywilnych, które posiadałyby specjalny certyfikat i byłyby oznaczone odróżnialnym godłem Czerwonego Krzyża.

23. Pochówek w morzu

Pochówek w morzu możliwy jest na podstawie art. 16 ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych z 1959 r., który zakłada, że ciała osób zmarłych na pełnym morzu powinny być pochowane w morzu zgodnie ze zwyczajami morskimi. W przypadku, gdy okręt może w przeciągu 24 godzin przybić do portu objętego programem podróży, wówczas zwłoki należy przewieźć na ląd i tam pochować. Wyjątki od powyższych zasad mogą być czynione przez kapitana okrętu, z uwzględnieniem wskazań sanitarnych i wojskowych (w przypadku okrętów wojennych lub innych używanych do celów wojskowych). Zasady te znalazły swoje odzwierciedlenie w treści pkt 2.4.4 Normy Obronnej NO-02-A053:2004 Działania wojenne – Procedury pochówku poległych i zmarłych.

Stwierdzenie zgonu dokonuje lekarz leczący chorego w ostatniej chorobie lub inna osoba do tego upoważniona, stosownie do przepisów rozporządzenia Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 3 sierpnia 1961 r. w sprawie stwierdzenia zgonu i jego przyczyny (Dz. U. z 1961 r. Nr 39, poz. 202). W tym celu wypełnia on kartę zgonu, której treść i sposób wypełnienia określają postanowienia rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001 r. w sprawie karty zgonu oraz sposobu jej wypełniania (Dz. U. Nr 153, poz. 1782, z późn. zm.).

24. Karty tożsamości członków sił zbrojnych oraz personelu medycznego i duchownego przydzielonego do sił zbrojnych.

Podstawę prawną w zakresie wydawania kart tożsamości stanowi art. 54a ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2004 r. Nr 241, poz. 2416, z późn. zm.), zgodnie z którym organy wojskowe wyposażają żołnierzy w czynnej służbie wojskowej oraz osoby pełniące służbę w jednostkach zmilitaryzowanych przydzielonych do Sił Zbrojnych RP, cywilny personel medyczno-sanitarny Sił Zbrojnych RP, osoby cywilne towarzyszące Siłom Zbrojnym RP, personel Polskiego Czerwonego Krzyża i innych ochotniczych organizacji pomocy, a także osoby cywilne wykonujące czynności duszpasterskie oraz inne osoby określone prawem międzynarodowym – w karty i tabliczki tożsamości. Szczegółowe warunki dotyczące rodzajów oraz wzorów kart i tabliczek tożsamości wydawanych poszczególnym kategoriom osób, jak również organy wojskowe właściwe do ich wydawania i ewidencjonowania, tryb ich ewidencjonowania, doręczania i postępowania w razie ich zniszczenia lub utraty określa rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 10 kwietnia 2008 r. w sprawie kart i tabliczek tożsamości (Dz. U. Nr 79, poz. 472, z późn. zm.).

W stosunku do żołnierzy zawodowych podstawę do wydawania kart i tabliczek tożsamości określa art. 49 ustawy z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (Dz. U. z 2008 r. Nr 141, poz. 892) oraz rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 16 kwietnia 2008 r. w sprawie kart i tabliczek tożsamości żołnierzy zawodowych i kandydatów na żołnierzy zawodowych (Dz. U. Nr 79, poz. 473).

Na podstawie wyżej wymienionych przepisów wydawane są trzy rodzaje kart tożsamości:

1) karta koloru zielonego przeznaczona dla żołnierzy zawodowych, kandydatów na żołnierzy zawodowych oraz żołnierzy niezawodowych – z wyjątkiem personelu medyczno-sanitarnego i osób wykonujących czynności duszpasterskie;

2) karta tożsamości koloru żółtego wydawana żołnierzom oraz osobom pełniącym służbę w jednostkach zmilitaryzowanych przydzielonych do Sił Zbrojnych RP, wykonujących zadania o charakterze medyczno-sanitarnym, cywilnego personelu medyczno-sanitarnego Sił Zbrojnych, żołnierzy i osób cywilnych wykonujących czynności duszpasterskie w Siłach Zbrojnych, a także personelu Polskiego Czerwonego Krzyża i innych ochotniczych organizacji pomocy;

3) karta tożsamości koloru niebieskiego przeznaczona dla osób cywilnych pełniących służbę w jednostkach zmilitaryzowanych przydzielonych do Sił Zbrojnych RP oraz osób towarzyszących Siłom Zbrojnym RP.

Wydawane karty tożsamości spełniają wymogi określone w art. 40 I Konwencji Genewskiej, art. 42 II Konwencji Genewskiej oraz art. 17 III Konwencji Genewskiej. Karta tożsamości jest poliwęglanową, obustronnie zadrukowaną kartą o wymiarach 86x54 mm i grubości 0,76 mm (co pozwala na noszenie jej w kieszeni). Materiały użyte do jej produkcji powodują, że jest on odporny na wszelkie przypadkowe lub zamierzone uszkodzenia mechaniczne oraz na wodę i w znacznym stopniu na ogień. Ponadto uwzględniając fakt, że karty tożsamości spełniają również funkcję paszportu, zabezpieczone są w taki sposób, aby uniemożliwić sfalszowanie, a jednocześnie pozwolić na sprawdzenie autentyczności.

Na karcie tożsamości zostały zawarte wszystkie informacje wymagane w przepisach Konwencji genewskich z 1949 r., tj., nazwisko, imiona, data urodzenia, stopień wojskowy, numer legitymacji. Dodatkowo na dokumencie zamieszczono również fotografię i podpis osoby upoważnionej do jej otrzymania oraz oznaczenie pieczęci władzy wojskowej wydającej kartę. Ponadto na karcie drukowane są inne informacje, które mogą służyć identyfikacji osoby, takie jak nr PESEL, rodzaj służby (status) posiadacza karty, grupa krwi, numer tabliczki tożsamości, nazwa państwa wystawiającego kartę oraz jej seria i numer. Karty

tożsamości wydaje szef komórki organizacyjnej Ministerstwa Obrony Narodowej właściwej w sprawach organizacji i uzupełnień sił zbrojnych, którym jest Szef Zarządu Organizacji i Uzupełnień – P1 Sztabu Generalnego Wojska Polskiego.

25. Ochrona personelu krajowych Stowarzyszeń Czerwonego Krzyża/Czerwonego Półksiężycy oraz innych uznanych ochotniczych stowarzyszeń pomocy

Celem art. 26 I Konwencji Genewskiej jest zrównanie personelu upoważnionych stowarzyszeń powołanych do niesienia pomocy regularnym służbom medycznym sił zbrojnych danego państwa z personelem medycznym sił zbrojnych, zarówno pod względem prawa do ochrony, jak również zasad mających zastosowanie w przypadku dostania się do niewoli.

Komentarz do Konwencji Genewskich autorstwa J. Pictet'a wymienia następujące warunki przyznania ochrony personelowi upoważnionych stowarzyszeń powołanych w celu niesienia pomocy regularnym służbom medycznym jego sił zbrojnych:

1) Uznanie danej organizacji przez władze państwa na terytorium którego prowadzi ona swoją działalność – jeżeli chodzi o Polski Czerwony Krzyż to obecnie jego rola i zadania zostały określone w ustawie z dnia 16 listopada 1964 r. *o Polskim Czerwonym Krzyżu*, jak również Statucie PCK, obowiązującym na podstawie rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 25 października 2004 r. *w sprawie zatwierdzenia statutu Polskiego Czerwonego Krzyża*.

2) Upoważnienie dla danej organizacji do pełnienia roli pomocniczej w stosunku do służby medycznej sił zbrojnych – na gruncie prawa polskiego obowiązek ten został zrealizowany w art. 2 ustawy o PCK, który określa, że Polski Czerwony Krzyż działa jako organizacja służąca dobrowolnie pomocą społecznej służbie zdrowia i służbie zdrowia Sił Zbrojnych. Ponadto § 9 ust. 1 Statutu PCK, wskazuje, że Polski Czerwony Krzyż wspomaga w czasie konfliktu zbrojnego wojskową i cywilną służbę zdrowia, zgodnie z postanowieniami Konwencji genewskich z 1949 r. i Protokołów dodatkowych z 1977 r., oraz prowadzi działalność humanitarną na rzecz ofiar konfliktów zbrojnych.

3) Dokonanie stosownej notyfikacji – rząd, który upoważnił jedno lub kilka stowarzyszeń pomocy do pełnienia roli pomocniczej w stosunku do służby medycznej sił zbrojnych, powinien najpóźniej przed użyciem ich personelu poinformować o tym wszystkie pozostałe Państwa-Strony (w czasie pokoju) lub swoich przeciwników (podczas trwającego konfliktu). Wymóg ten jest w interesie samego personelu, ponieważ w przeciwnym razie strona konfliktu, która nie została poinformowana o tym fakcie może odmówić przyznania personelowi należnej mu ochrony. Komentarz sugeruje, że w celu uniknięcia jakichkolwiek nieporozumień należy uczynić zadość temu obowiązkowi także w stosunku do personelu krajowego stowarzyszenia czerwonego krzyża lub czerwonego półksiężycy mimo, że istnienie takiej organizacji w tym kraju należy do wiedzy powszechnej, znajdując także potwierdzenie w relacjach międzynarodowych (w postaci uznania stowarzyszenia krajowego przez MKCK, czy też uczestnictwa stowarzyszeń krajowych wspólnie z państwami i organami Ruchu w Międzynarodowych Konferencjach Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy). Wiodącą rolę w zakresie realizacji tego obowiązku powinien odgrywać resort spraw zagranicznych.

4) Personel stowarzyszeń pomocy powinien w czasie wojny podlegać prawu wojskowemu oraz regulaminom wojskowym, działając w imieniu danego państwa – wymóg ten wiąże się z obowiązującą w prawie międzynarodowym zasadą odpowiedzialnością państwa za działalność ich przedstawicieli lub organów. W praktyce oznacza to, że osoby te działają na rozkaz przełożonych wojskowych i że organy wojskowe zobowiązane są do wydania personelowi

tych organizacji stosownych oznaczeń i kart tożsamości. Ten ostatni obowiązek realizowany jest w trybie art. 54a ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. *o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. z 2004 r. Nr 241, poz. 2416, z późn. zm.) oraz wydanego na jej podstawie rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 10 kwietnia 2008 r. *w sprawie kart i tabliczek tożsamości*. Podporządkowanie personelu stowarzyszeń pomocy organom wojskowym nie oznacza utraty przez te organizacje ich tożsamości i statusu, a zrównanie w przysługującej ochronie nie powoduje, że personel tych organizacji zostaje włączony do sił zbrojnych.

Warunki tego podporządkowania powinny być określone w prawie krajowym (np. w formie rozporządzenia do ustawy o PCK). Warto przy tym zaznaczyć, że rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 1 września 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr 79, poz. 688 - uchylone ustawą o PCK z 1964 r.), przewidywało w art. 5, że "z chwilą wybuchu wojny, ogłoszenia mobilizacji ogólnej, albo częściowej, jak również w wypadkach, w których tego wymaga interes Państwa, stwierdzony uchwałą Rady Ministrów, stowarzyszenie "Polski Czerwony Krzyż" podlega całkowicie Ministrowi Spraw Wojskowych." Obecnie tego typu rozwiązanie nie było by możliwe do zastosowania chociażby ze względu na obowiązujące Podstawowe Zasady Ruchu.

5) personel stowarzyszeń pomocy powinien wykonywać te same zadania co personel wojskowych służb medycznych – zasada ta oznacza, że szczególna ochrona przysługuje tylko i wyłącznie tym osobom spośród personelu danego stowarzyszenia, które faktycznie realizują zadania wojskowego personelu medycznego (nie zaś całemu personelowi stowarzyszenia, które zostało upoważnione do pełnienia roli pomocniczej w stosunku do służby medycznej sił zbrojnych). Zadania te zostały określone w art. 24 I Konwencji genewskiej z 1949 r., jako odszukiwanie, zbieranie, przenoszenie i leczenie rannych i chorych albo zapobieganie chorobom, jak również zarządzanie formacjami i zakładami sanitarnymi.

26. Zwolnienie na słowo

Prawo polskie nie zawiera obecnie uregulowań zezwalających lub zakazujących obywatelom Rzeczypospolitej Polskiej przyjmować zwolnienie na słowo lub na podstawie zobowiązania. Należy zaznaczyć, że w okresie międzywojennym funkcjonowała instytucja postępowania rehabilitacyjnego, które prowadzone było w stosunku do każdego oficera powracającego z niewoli w celu stwierdzenia czy okoliczności, w wyniku których dostał się do niewoli, były uzasadnione. Ponadto, kodeks karny Wojska Polskiego z 23 września 1944 r. penalizował czyn polegający na podpisaniu przez żołnierza będącego w niewoli zobowiązania wyrzeczenia się dalszej walki z nieprzyjacielem, który zagrożony był karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 5 lat.

27. Doradcy prawni w siłach zbrojnych

Kwestię dostępności doradców prawnych w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej reguluje decyzja Nr 419/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 20 października 2006 r. w sprawie organizacji służby obsługi prawnej w komórkach organizacyjnych Ministerstwa Obrony Narodowej i jednostkach organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej oraz w niektórych jednostkach organizacyjnych przez niego nadzorowanych (Dz. Urz. MON Nr 19, poz. 255, z późn. zm.). Decyzja ta tworzy Wojskową Służbę Prawną, w skład której wchodzi doradcy prawni, którymi są osoby pełniące służbę lub pracujące w komórkach prawnych lub na samodzielnych stanowiskach w obsłudze prawnej. Podstawowymi zadaniami Wojskowej Służby Prawnej jest prawna ochrona interesów Sił Zbrojnych RP oraz wspieranie dowódców w wykonywaniu zadań służbowych zgodnie

z obowiązującym stanem prawnym. W tym celu doradcy prawni mają m.in. obowiązek zapewniania dowódcom profesjonalnej obsługi prawnej w rozumieniu art. 82 I Protokołu Dodatkowego do Konwencji Genewskich z dnia 12 sierpnia 1949, w szczególności w zakresie prawa operacyjnego (wraz z zasadami użycia siły) oraz międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych. Do kompetencji doradców prawnych należy ponadto popularyzowanie prawa, w tym zwłaszcza międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych. Doradcy prawni zobowiązani są do informowania dowódców o stwierdzonych przypadkach naruszenia prawa i skutkach tych naruszeń. Nie mają żadnych uprawnień w zakresie ścigania naruszeń prawa konfliktów zbrojnych, które należą do właściwości prokuratorów oraz Żandarmerii Wojskowej i Policji.

Realizacja zadań obejmujących popularyzację prawa (w tym także norm międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych) należy również do zakresu działalności prokuratorów wojskowych. W ramach podejmowanych czynności służbowych prokuratorzy uczestniczą w szkoleniach organizowanych w jednostkach wojskowych stacjonujących na terenie kraju, a także w Polskich Kontyngentach Wojskowych. W swojej działalności prokuratorzy pozostają w bezpośrednim kontakcie z dowódcami jednostek wojskowych podlegających ich właściwości terytorialnej, reagując na ich wnioski dotyczące potrzeby uczestnictwa w działalności szkoleniowej, czy też udzielając porad w zakresie obowiązującego prawa.

28. Szczególna ochrona określonych kategorii osób

a) Ministerstwo Obrony Narodowej

Kwestia powoływania do służby w siłach zbrojnych, a także możliwych wyłączeń z obowiązku odbywania służby reguluje ustawa o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej z 1967 r. Art. 58 ust. 1 przedmiotowej ustawy przewiduje, że obowiązkowi służby wojskowej podlegają obywatele polscy:

1) mężczyźni, począwszy od dnia 1 stycznia roku kalendarzowego, w którym kończą osiemnaście lat życia, do końca roku kalendarzowego, w którym kończą pięćdziesiąt lat, a posiadający stopień oficerski - sześćdziesiąt lat życia;

2) kobiety posiadające kwalifikacje przydatne do tej służby, począwszy od dnia 1 stycznia roku kalendarzowego, w którym kończą osiemnaście lat życia, do końca roku kalendarzowego, w którym kończą czterdzieści lat, a posiadające stopień oficerski - pięćdziesiąt lat życia.

Obowiązkowi służby wojskowej nie podlegają:

1) osoby wymienione, które zostały uznane ze względu na stan zdrowia za trwale niezdolne do tej służby;

2) kobiety:

1) w ciąży oraz w okresie sześciu miesięcy po odbyciu porodu;

2) sprawujące opiekę nad dziećmi do lat ośmiu;

3) sprawujące opiekę nad:

a) dziećmi od lat ośmiu do szesnastu,

b) osobami obłożnie chorymi,

c) osobami, wobec których orzeczono stałą niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz. U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291, z późn. zm.),

d) osobami, wobec których orzeczono całkowitą niezdolność do pracy oraz samodzielnej egzystencji na podstawie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353, z późn. zm.),

e) osobami zaliczonymi do znacznego stopnia niepełnosprawności w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu

osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2008 r. Nr 14, poz. 92, z późn. zm.), jeżeli osoby te wspólnie z nimi zamieszkują i opieki tej nie można powierzyć innym osobom.

Należy jednakże mieć na uwadze, że obecnie trwa proces profesjonalizacji Sił Zbrojnych RP, którego celem jest zastąpienie służby obowiązkowej ochotniczą służbą zawodową.

Obecnie obowiązujące przepisy prawa karnego przewidują odpowiedzialność karną sprawcy czynu zabronionego, popełnionego po ukończeniu 17 lat. Wyjątkowo nieletni może ponieść odpowiedzialność karną wówczas, gdy spełnione zostaną łącznie warunki z art. 10 § 2 Kodeksu karnego z 1997 r., to znaczy popełni on czyn wypełniający znamiona jednego z przestępstw enumeratywnie wyliczonych w tym przepisie po ukończeniu 15 roku życia, a okoliczności sprawy, stopień rozwoju sprawcy, jego warunki i właściwości osobiste przemawiają za jego ukaraniem (w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne).

Orzeczona kara nie może przekroczyć dwóch trzecich górnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego za przypisane sprawcy przestępstwo, a ponadto sąd uprawniony jest do zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary (art. 10 § 3 Kodeksu karnego). Katalog kar określony w art. 32 Kodeksu karnego nie przewiduje kary śmierci. Wyłączona została ponadto *expressis verbis* możliwość wymierzenia wobec osoby, która nie ukończyła 18 lat kary dożywotniego pozbawienia wolności (art. 54 § 2 Kodeksu karnego). Szczegółowe środki wychowawcze oraz środek poprawczy w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym, zostały określone w ustawie z 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2002 r. Nr 11, poz. 109, z późn. zm.).

b) Polski Czerwony Krzyż

Ratyfikowane Konwencje Genewskie o ochronie ofiar wojny z 12.08.1949 r. i Protokoły Dodatkowe z 08.06.1977 r. nakładają na Polskę obowiązek utworzenia i prowadzenia biura, którego celem jest zbieranie i przekazywanie rodzinom informacji o ofiarach wojen i konfliktów zbrojnych. Zgodnie z Ustawą o Polskim Czerwonym Krzyżu z 16.11.1964 r. Polski Czerwony Krzyż prowadzi na zlecenie państwa Krajowe Biuro Informacji, pod nazwą Biura Informacji i Poszukiwań PCK.

Przy wykonywaniu swoich zadań Biuro Informacji i Poszukiwań PCK współpracuje za granicą między innymi z Centralną Agencją Poszukiwań Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża w Genewie i Delegaturami MKCK na obszarach objętych konfliktami zbrojnymi, Międzynarodowym Biurem Poszukiwań w Bad Arolsen (Niemcy) oraz kilkudziesięcioma stowarzyszeniami krajowymi Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy. W kraju Biuro współpracuje z wieloma instytucjami, które posiadają informacje o ofiarach II wojny światowej oraz współczesnych konfliktów zbrojnych (m. in. Instytutem Pamięci Narodowej, Muzeum Powstania Warszawskiego, Żydowskim Instytutem Historycznym, Radą Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, Urzędem ds. Cudzoziemców, Archiwum Państwowym).

Polski Czerwony Krzyż jest członkiem Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy, dlatego też stosunki pomiędzy biurami poszukiwań stowarzyszeń krajowych Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy oraz Centralną Agencją Poszukiwań w Genewie i Międzynarodowym Biurem Poszukiwań w Bad Arolsen w zakresie prowadzenia poszukiwań mają miejsce w ramach bieżących, operacyjnych kontaktów czerwonokrzyżskich.

29. Specjalnie przeszkolony personel

Brak jest w prawie polskim uregulowań dotyczących tworzenia wykazu wykwalifikowanego personelu w celu ułatwienia stosowania Konwencji Genewskich z 1949 r. oraz Protokołu Dodatkowego z 1977 r., jak również przekazywania tego wykazu do Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża. Należy zauważyć, że instytucja specjalnie szkolonego personelu powiązana jest z działalnością Mocarstw opiekuńczych, z których pomocy skorzystano jedynie pięciokrotnie od zakończenia II wojny światowej (po raz ostatni w trakcie konfliktu między Wielką Brytanią a Argentyną w 1982 r). W praktyce funkcje przewidziane dla Mocarstwa opiekuńczego najczęściej wykonywane są przez MKCK.

30. Krajowe regulacje odnoszące się do traktowania jeńców wojennych zgodnego z postanowieniami III Konwencji Genewskiej

Zagadnienia związane z traktowaniem jeńców wojennych zgodnie z postanowieniami III Konwencji Genewskiej z 1949 r. zostały uregulowane w następujących Normach Obronnych, wprowadzonych wprowadzonej decyzją Nr 308/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 23 czerwca 2008 r.:

1) *NO-02-A020:2000 Procedury postępowania z jeńcami wojennymi* – określająca zasady postępowania z jeńcami wojennymi i ich mieniem, a także ustalająca wzory dokumentów potrzebnych do prowadzenia ewidencji jeńców, ich mienia osobistego i wojskowego;

2) *NO-02-A036:2001 Przesłuchiwanie jeńców wojennych* – wskazująca procedury postępowania z jeńcami wojennymi w trakcie ich przesłuchiwania, zasady podziału jeńców wojennych na kategorie w zależności od posiadanych informacji oraz podział jednostek przesłuchujących jeńców, a także wzór meldunku z przesłuchania jeńca wojennego i procedury jego przesyłania do odpowiednich służb;

3) *NO-02-A037:2001 Postępowanie ze zdobytym wyposażeniem i dokumentami przeciwnika* – ustalająca etapy sprawdzania wyposażenia i dokumentów przeciwnika oraz sposoby ich oznaczania i postępowania z nimi, treść meldunków rozpoznawczych, zasady ich sporządzania i przesyłania do właściwych służb wywiadowczych, a także rodzaje wyposażenia, które powinno być gromadzone i badane przez specjalistyczne zespoły rozpoznawcze.

Rodzaje stopni wojskowych (z podziałem na szeregowych, podoficerów i oficerów), a także zasady ich nadawania oraz utraty określa dział III rozdziału 2 ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej z 1967 r. Art. 43 III Konwencji Genewskiej z 1949 r. nie precyzuje sposobu zakomunikowania stronie przeciwnej tytułów i stopni osób, którym przysługuje status jeńca wojennego lub które korzystać mogą z traktowania zastrzeżonego dla jeńców wojennych, w celu zapewnienia jednakowego ich traktowania, zobowiązując jedynie państwa walczące do przekazania przedmiotowych informacji z chwilą rozpoczęcia działań zbrojnych. W praktyce realizacja tego zobowiązania może nastąpić w dowolny sposób, który zapewni należyłą realizację dyspozycji tego przepisu.

Brak jest szczegółowych rozwiązań normatywnych, które zapewniłyby implementację w prawie polskim postanowień działu III Konwencji o traktowaniu jeńców wojennych z 1949 r. dotyczących stosunków jeńców wojennych ze światem zewnętrznym.

31. Krajowe regulacje odnoszące się do traktowania osób internowanych zgodnego z postanowieniami IV Konwencji Genewskiej

W polskim porządku prawnym brak jest przepisów odnoszących się do traktowania osób internowanych zgodnego z postanowieniami IV Konwencji Genewskiej.

32. Krajowe regulacje odnoszące się do repatriacji zgodnej z postanowieniami III i IV Konwencji Genewskiej

Przepisy prawa krajowego nie regulują problematyki bezpośredniej repatriacji i odsyłania do krajów neutralnych jeńców wojennych, którzy są poważnie ranni bądź chorzy, w tym zasad stosowania projektów umów dotyczących repatriacji, jak również umowy wzorcowej oraz regulaminu Mieszanych Komisji Lekarskich, stanowiących załącznik do III Konwencji Genewskiej z 1949 r. Określenie warunków repatriacji należy do obowiązków stron walczących. W praktyce trudno jest zawrzeć tego typu umowy przed rozpoczęciem działań zbrojnych. Artykuł 110 wprost wskazuje, że w przypadku braku takich umów, zastosowanie będą miały zasady określone w umowie wzorcowej w sprawie bezpośredniej repatriacji rannych i chorych jeńców wojennych i ich leczenia szpitalnego w kraju neutralnym oraz w regulaminie Mieszanych Komisji Lekarskich, załączonych do Konwencji.

33. Utworzenie Krajowego Biura Informacji (KBI)

Zgodnie z postanowieniami pierwszego akapitu artykułu 122 III Konwencji Genewskiej oraz pierwszego akapitu artykułu 136 IV Konwencji Genewskiej, niezwłocznie po wybuchu konfliktu zbrojnego bądź w przypadku okupacji, każda ze stron konfliktu powinna utworzyć KBI i stworzyć wszelkie niezbędne warunki dla zorganizowania jego działań. Taki sam obowiązek nałożony został na państwa neutralne bądź nieuczestniczące w konflikcie, które mogą przyjąć na swoim terytorium osoby podlegające ochronie.

Krajowe Biuro Informacji działa na podstawie ustawy z dnia 16 listopada 1964 r. o Polskim Czerwonym Krzyżu, rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 12 maja 1999 r. w sprawie przekazania uprawnień Prezesa Rady Ministrów określonych ustawą o Polskim Czerwonym Krzyżu (Dz. U. Nr 42, poz. 425) oraz rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 25 października 2004 r. w sprawie zatwierdzenia statutu Polskiego Czerwonego Krzyża.

Na podstawie przepisów ww. aktów prawnych oraz art. 131 ustawy z dnia 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych (Dz. U. Nr 249, poz. 2104 z późn. zm.) Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji zleca Polskiemu Czerwonemu Krzyżowi, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. Nr 96, poz. 873, z późn. zm.), realizację zadania publicznego pt.: „*Prowadzenie Krajowego Biura Informacji i Poszukiwań, przewidzianego w konwencjach międzynarodowych o traktowaniu jeńców wojennych oraz o ochronie osób cywilnych podczas wojny*”. Stosowna umowa jest podpisywana w każdym roku budżetowym.

W dniu 19 lutego 2009 r. została podpisana umowa zlecenia zadania publicznego między Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji a Zarządem Głównym Polskiego Czerwonego Krzyża pod nazwą „*Prowadzenie Krajowego Biura Informacji i Poszukiwań, przewidzianego w konwencjach międzynarodowych o traktowaniu jeńców wojennych oraz o ochronie osób cywilnych podczas wojny*” i przekazana została na realizację zadania dotacji z budżetu państwa w wysokości 1.600 tys. zł.

34. Organizacja obrony cywilnej

Problematykę obrony cywilnej w Polsce regulują następujące akty prawne:

1. I Protokół Dodatkowy z 1977 r. do Konwencji Genewskich z 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych;
2. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony, a w szczególności jej art. 17 oraz Dział IV Obrona cywilna;
3. Akty wykonawcze do ustawy, w szczególności:

- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin,
- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 września 2002 r. w sprawie odbywania służby w obronie cywilnej.

Struktura obrony cywilnej w Rzeczypospolitej Polskiej opiera się na administracyjnym podziale terytorialnym kraju, gdzie wójtowie, starostowie i wojewodowie są szefami obrony cywilnej na swoim terenie, a na szczeblu centralnym istnieje organ podległy Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji – Szef Obrony Cywilnej Kraju. Podstawowymi jednostkami organizacyjnymi przeznaczonymi do wykonywania zadań obrony cywilnej są formacje obrony cywilnej. Pewną trudność w zapewnieniu ochrony podmiotom obrony cywilnej można zauważyć na szczeblu województwa, gdyż wojewoda jest zobowiązany przepisami prawa wewnętrznego do wykonywania zadań z zakresu obronności państwa. W świetle art. 65 I Protokołu Dodatkowego może to spowodować ustanie ochrony jego, jak również urzędu wojewódzkiego. W sytuacji krańcowej można sobie wyobrazić zniszczenie ośrodków koordynujących działalność obrony cywilnej na szczeblu wojewódzkim.

Kwestie dotyczące ochrony znaku obrony cywilnej są regulowane jedynie w I Protokole Dodatkowym z 1977 r. Brak jest regulacji prawa wewnętrznego, która odnosiłaby się do ochrony znaku obrony cywilnej również w czasie pokoju, tak jak to ma miejsce w przypadku znaku Czerwonego Krzyża chronionego na podstawie ustawy z dnia 16 listopada 1964 r. o Polskim Czerwonym Krzyżu.

35. Ochrona dóbr kultury

a) Ministerstwo Obrony Narodowej

Resort Obrony Narodowej od wielu lat bardzo aktywnie uczestniczy w działaniach na rzecz ochrony dóbr kultury. Problematyka ta została ujęta w programach edukacyjnych realizowanych w jednostkach wojskowych oraz na wszystkich szczeblach. Dowódcy jednostek mają obowiązek zapoznać żołnierzy w nich stacjonujących z historią regionu, w którym znajduje się dana jednostka, z uwzględnieniem lokalnych zabytków.

Szczegółowe zasady odnoszące się do implementacji postanowień Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej konwencji oraz Protokołem o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanych w Hadze dnia 14 maja 1954 roku (Dz. U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212) oraz ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162 poz. 1568 oraz z 2004 r. Nr 96, poz. 959), zostały wprowadzone na podstawie decyzji Nr 250/MON z dnia 4 sierpnia 2005 r. w sprawie przestrzegania zasad ochrony dóbr kultury w działaniach Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. Urz. MON Nr 15, poz. 135). Decyzja ta określa zadania i kompetencje osób zajmujących kierownicze stanowiska Ministerstwa Obrony Narodowej, dyrektorów właściwych komórek organizacyjnych MON (Departamentu Infrastruktury oraz Departamentu Wychowania i Promocji Obronności), komendantów-rektorów Akademii Wojskowych i wyższych szkół oficerskich oraz komendantów ośrodków szkolenia, jak również dowódców rodzajów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Powyższa decyzja wprowadza w życie Instrukcję w sprawie zasad ochrony dóbr kultury w działaniach Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, która wskazuje podstawowe zasady działania określonych rodzajów Sił Zbrojnych w zakresie ochrony dóbr kultury w operacjach wojskowych w czasie konfliktu zbrojnego, zadania w zakresie ochrony dóbr kultury podczas misji pokojowych lub sojuszniczych, a także prace przygotowawcze w zakresie ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego i zagrożeń czasu pokoju prowadzone w stosunku do dóbr kultury będących w zarządzie resortu Obrony Narodowej. Załącznikami do przedmiotowej instrukcji są zakres tematyki obowiązującej w procesie

szkolenia żołnierzy zawodowej i zasadniczej służby wojskowej oraz pracowników resortu Obrony Narodowej oraz protokołów monitorowania dziedzictwa kulturalnego, służący przesyłaniu informacji o dziedzictwie kulturalnym oraz gromadzeniu ich w komputerowej bazie danych.

Upowszechnianiu wiedzy na temat ochrony dóbr kultury w konfliktach zbrojnych służy szereg publikacji, szkoleń i konferencji organizowanych i współorganizowanych przez Ministerstwo Obrony Narodowej (wspólnie z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a także licznymi organizacjami społecznymi i pozarządowymi zajmującymi się tą problematyką). Wśród osiągnięć związanych z upowszechnianiem na szczególne podkreślenie zasługują:

1) płyta CD (w wersji polskiej i angielskiej) zatytułowana *Baza Obiektów Chronionych w Rzeczypospolitej Polskiej*, której celem jest przedstawianie oraz usystematyzowanie informacji o obiektach zabytkowych na terenie Polski, podlegających szczególnej ochronie z uwagi na swój historyczny, naukowy i społeczny charakter. Baza przeznaczona jest dla Sił Zbrojnych RP w celu identyfikacji najcenniejszych obiektów w kontekście działań wojennych, jak również zagrożeń czasu pokoju. Dodatkowo na płycie zamieszczone są teksty aktów prawnych dotyczących: międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych w zakresie ochrony dóbr kulturalnych, prawa polskiego dotyczącego ochrony zabytków, a także pomoce szkoleniowe do prowadzenia zajęć z tematyki ochrony zabytków w postaci prezentacji szkoleniowej i znaków taktycznych, wprowadzonych do użytku przez Szefa Sztabu Generalnego WP, które powinny być używane w trakcie sporządzania map. System umożliwia drukowanie wybranych elementów informacji;

2) strona internetowa Domu Żołnierza Polskiego (<www.dzp.wojsko.pl>) poświęcona rewitalizacji zabytków architektury militarnej, która zawiera informacje na temat planowanych oraz zorganizowanych konferencji, spotkań, seminariów i inicjatyw w zakresie popularyzacji zabytków militarnych, wybór aktów normatywnych, wykaz publikacji MON, a także adresy instytucji, fundacji i stowarzyszeń zajmujących się rewitalizacją obiektów militarnych.

b) Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

W polskim systemie prawnym zasady ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153). Najważniejsze postanowienia rozporządzenia to obowiązek sporządzenia przez właściciela lub użytkownika dóbr kultury planu ochrony najcenniejszych dóbr kultury w tym ewakuacji na wypadek zagrożenia. Rozporządzenie określa ponadto znaki umowne stosowane w planach ochrony dóbr kultury, zasady oznakowania obiektów, zasady szkolenia personelu przydzielonego do ochrony dóbr kultury oraz wzory kart tożsamości personelu przydzielonego do ochrony dóbr kultury.

W Rzeczypospolitej Polskiej dobra kultury korzystające z ochrony mogą być oznaczone znakiem wyróżniającym, określonym w Konwencji haskiej z dnia 14 maja 1954 r. Zasady dotyczące znakowania zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 30, poz. 259).

W celu zapoznania żołnierzy Wojska Polskiego z postanowieniami dotyczącymi ochrony dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego zorganizowanych zostało w latach 2003-2009 siedem tygodniowych kursów dla oficerów z jednostek wojskowych na bazie Centrum Ochrony Ludności i Dóbr Kultury funkcjonującego w Szkole Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie we współpracy z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz w oparciu o bazę instytucji podległych i nadzorowanych przez Ministra. Zorganizowane

zostały także specjalistyczne szkolenia z zakresu ochrony dziedzictwa kultury dla pododdziałów przygotowujących się do misji w Iraku i Afganistanie.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego od 2003 roku organizuje szkolenia dla kandydatów na ekspertów współpracy cywilno-wojskowej w obszarze ochrony dziedzictwa kultury na potrzeby misji stabilizacyjnych. Ostatnie szkolenie ekspertów odbyło się w Radziejowicach w dniach 19-21 maja 2009 r.

W Polskim Kontyngencie Wojskowym, które wykonywało zadania w Iraku w latach 2003-2008 zadania ochrony dziedzictwa kultury – zgodnie z prawem międzynarodowym - wykonywało 12 cywilnych specjalistów, merytorycznie przygotowanych i nadzorowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Wydane zostały także materiały informacyjne „Wojsko Polskie w ochronie dziedzictwa Iraku” oraz wydawnictwo autorstwa Kazimierza Nicińskiego i Krzysztofa Sałacińskiego „Misja w ruinach Babilonu. Fakty i dokumenty”.

W 2004 roku Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego było organizatorem międzynarodowej konferencji na temat. „Ochrona dóbr kultury na wypadek zagrożeń czasu wojny i pokoju”. Konferencja była jednym z zamierzeń światowego jubileuszu 50-lecia podpisania Konwencji z dnia 14 maja 1954 r. Patronat nad konferencją objął Dyrektor Generalny UNESCO, w konferencji uczestniczyli przedstawiciele 22 państw.

W październiku 2005 r. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego było organizatorem regionalnego seminarium na temat implementacji do prawa krajowego zasad ochrony dóbr kultury zgodnie z Konwencją haską z dnia 14 maja 1954 r. Współorganizatorem seminarium była Delegatura Regionalna Międzynarodowego Czerwonego Krzyża. W seminarium uczestniczyło 6 państw.

W prawie polskim sankcje wobec osób, które w czasie działań zbrojnych dopuściły się naruszeń postanowień Konwencji Haskiej określają przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 ze zm.) rozdział XVI – przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne.

Wprowadzenie tych postanowień do Kodeksu Karnego czyni zadość wymaganiom art. 28 Konwencji, zobowiązującej Państwa Strony do wprowadzenia do swoich systemów prawa karnego sankcji za czyny stanowiące naruszenie Konwencji. Kodeks Karny pozwala na ściganie sprawcy niezależnie od obywatelstwa, o ile przestępstwo zostało popełnione na terytorium RP.

Zgodnie z Rezolucją II do Konferencji Haskiej z 1954 r. w Rzeczypospolitej Polskiej funkcjonuje organ doradczy. Powołany został rozporządzeniem Rady Ministrów RP z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. Nr 102, poz. 1066). Polski Komitet Doradczy jest organem pomocniczym Rady Ministrów. Komitetowi przewodniczy Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub podsekretarz stanu, odpowiedzialny za ochronę zabytków. W skład Komitetu wchodzi przedstawiciele Ministerstwa Obrony Narodowej, Spraw Wewnętrznych i Administracji, Spraw Zagranicznych, Sprawiedliwości, Edukacji oraz osoby posiadające kwalifikacje specjalistyczne z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Komitet rozpoczął funkcjonowanie w 2004 r.

36. Ochrona środowiska naturalnego

Rzeczpospolita Polska jest stroną Układu o zakazie prób broni nuklearnej w atmosferze, w przestrzeni kosmicznej i pod wodą z dnia 5 sierpnia 1963 r., Konwencji o zakazie wykorzystywania technik modyfikacji środowiska w celach wojskowych lub innych celach wrogich z dnia 10 grudnia 1976 r. oraz Konwencji bazylejskiej o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych z dnia 22 marca 1989 r.

Aktem prawnym, który kompleksowo reguluje problematykę ochrony środowiska jest ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150, z późn. zm.).

Polityka resortu Obrony Narodowej w zakresie ochrony środowiska polega na minimalizacji stopnia degradacji środowiska związanego z funkcjonowaniem sił zbrojnych. Ochrona środowiska w Siłach Zbrojnych RP, z uwagi na interdyscyplinarność i wielopłaszczyznowość, traktowana jest jako wyodrębniony podsystem funkcjonujący w strukturach resortu Obrony Narodowej. Rozwój i funkcjonowanie tego podsystemu opiera się na następujących zasadach:

- ochrona środowiska i jego zasobów jest zadaniem każdego żołnierza i pracownika resortu,
- organizacja ochrony środowiska jest zadaniem dowódców wszystkich szczebli Sił Zbrojnych oraz kierowników innych jednostek organizacyjnych resortu obrony narodowej,
- w procesie szkolenia wojsk oraz planowania i realizacji innych zadań stosuje się zasadę minimalizowania negatywnego oddziaływania na środowisko,
- racjonalnym korzystaniu z zasobów naturalnych,
- edukacji ekologicznej, która jest integralnym elementem każdej formy szkolenia i wychowywania w Siłach Zbrojnych RP,
- Siły Zbrojne RP służą pozytywnym przykładem dla otoczenia w zakresie ochrony środowiska naturalnego.

Realizacja celów i strategii ochrony środowiska w sektorze obronnym opiera się na następujących elementach:

- minimalizacji degradacji środowiska powodowanej działalnością bieżącą,
- zapobieganiu degradacji w przyszłości - również w wymiarze legislacyjnym,
- likwidacji powstałych w przeszłości szkód ekologicznych,
- zapewnieniu odpowiednich środków finansowych na realizację przez sektor obronny celów ekologicznych,
- kontroli realizacji działań proekologicznych.

W tym celu wydano szereg aktów prawnych, w tym rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 16 października 2008 r. w sprawie określenia organów odpowiedzialnych za nadzór nad przestrzeganiem przepisów o ochronie środowiska w komórkach organizacyjnych Ministerstwa Obrony Narodowej i jednostkach organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej lub przez niego nadzorowanych (Dz. U. Nr 195, poz. 1203) oraz rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 9 sierpnia 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania instrukcji szkoleniowej w zakresie zapewnienia wymogów ochrony zwierząt oraz roślin w toku szkolenia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej na poligonach (Dz. U. Nr 137, poz. 1157). Co roku sporządzane są informacje o stanie środowiska na terenach będących w dyspozycji Ministra Obrony Narodowej oraz o spełnianiu przez jednostki organizacyjne Sił Zbrojnych RP wymagań ochrony środowiska, w tym m.in.:

- zbiorcze zestawienie wielkości emisji zanieczyszczeń gazowych i pyłowych do powietrza, wielkości poboru wody i ilości odprowadzanych ścieków,
- założenia do systemu zbioru informacji o obiektach infrastruktury mających istotny wpływ na środowisko jako podstawy do tworzenia centralnej bazy danych o takich obiektach użytkowanych przez resort obrony narodowej,
- założenia do systemu zbioru informacji o odpadach niebezpiecznych i innych niż niebezpieczne.

Art. 120 Kodeksu karnego z 1997 r. określa jako zbrodnię wojenną stosowanie środka masowej zagłady zakazanego przez prawo międzynarodowe. Do katalogu środków zakazanych służących masowej zagładzie należą w szczególności broń chemiczna oraz biologiczna, których użycie może wywołać rozległe, długotrwałe lub poważne szkody w środowisku naturalnym.

37. Ochrona obiektów i instalacji zawierających niebezpieczne siły

Problematykę związaną z ochroną obiektów i instalacji zawierających niebezpieczne siły w rozumieniu art. 56 I Protokołu Dodatkowego (zapory, groble i elektrownie jądrowe), regulują w szczególności następujące akty prawne:

1) ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia (Dz. U. z 2005 r. Nr 145, poz. 1221, z późn. zm.), która określa m.in. obszary, obiekty i urządzenia podlegające szczególnej ochronie oraz nadzór nad funkcjonowaniem osób i mienia;

2) ustawa z dnia 23 sierpnia 2001 r. o organizowaniu zadań na rzecz obronności państwa realizowanych przez przedsiębiorców (Dz. U. Nr 122, poz. 1320), która wskazuje zasady organizowania zadań na rzecz obronności państwa realizowanych przez przedsiębiorców wykonujących działalność gospodarczą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (z uwzględnieniem przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym), organy właściwe w sprawowaniu nadzoru nad realizacją tych zadań oraz zasady ich finansowania;

3) rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2003 r. w sprawie obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa oraz ich szczególnej ochrony (Dz. U. Nr 116, poz. 1090), które określa kategorie obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa, a także zadania w zakresie ich szczególnej ochrony oraz właściwość organów państwowych w tych sprawach.

Powyższe akty normatywne nie zawierają postanowień w kwestii zastosowania wzorcowych porozumień, które umożliwiałyby z chwilą rozpoczęcia konfliktu wyłączenie pewnych kategorii obiektów i instalacji zawierających niebezpieczne siły w rozumieniu art. 56 I Protokołu Dodatkowego, jak również ewentualnego wykorzystania znaku ochronnego składającego się z grupy trzech kół jasnopomarańczowych na jednej osi, przedstawionego w artykule 16 załącznika I do Protokołu.

38. Nowe rodzaje broni

Założenia taktyczno-techniczne (ZTT) na uzbrojenie i sprzęt wojskowy będące podstawą do rozpoczęcia procesów realizacji prac rozwojowych i wdrożeniowych uwzględniają wymagania bezpieczeństwa jak i ochrony środowiska. Brak jest jednak szczegółowych odrębnych procedur, które obejmowałyby badania nowo opracowywanego uzbrojenia i sprzętu wojskowego pod kątem zgodności z normami międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, jak również instytucji bezpośrednio odpowiedzialnej za prowadzenie takich badań. Nowo opracowywane uzbrojenie i sprzęt wojskowy podlega natomiast ocenie pod względem zgodności z wymaganiami określonymi w specyfikacjach technicznych stworzonych w oparciu o przepisy ustawy z dnia 17 listopada 2006 r. o systemie oceny zgodności wyrobów przeznaczonych na potrzeby obronności i bezpieczeństwa państwa (Dz. U. Nr 235, poz. 1700) oraz wydanych na jej podstawie aktów wykonawczych.